

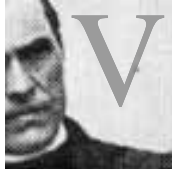

Verdaguer

V

100
anys
d'idil·lis
i calvaris

Jacint Verdaguer

(Re)llegir Verdaguer

A la vida val la pena esforçar-se a cultivar, almenys, una afició. Les aficions són jardinets de pau adobats perquè no hi creixin les misèries de la vida quotidiana; són petites al·lucinacions (modestes, però molt més segures que altres passions més exuberants) que ens protegeixen de la desesperació, ens temperen el temperament i ens fan callar els corcons que corquen el cervell.

Nosaltres no direm, per més que sigui Sant Jordi, que cultivar la lectura sigui millor que endinsar-se en el minuciós món del maquetisme o esdevenir un as del parxís. Això és una qüestió de caràcters. Direm, però, que hi ha poques aficions més pràctiques que llegir, cosa que algú potser trobarà un argument de pes.

La lectura facilita el comerç amb el món, i ens fa més agradable la vida a nosaltres i als altres. Al capdavant, vivim a través de les paraules; quants cops, si no, ens han salvat els mots fins i tot quan creïem que ens traïen? Descobrir la lectura és una experiència semblant a la del miop que es posa ulleres després d'anys de no clissar-hi: el món li apareix més viu, més ple de matisos, més impressionant.

Si a sobre el lector té en compte els autors que han deixat una petjada fonda, l'espectacle humà no només guanya en intensitat, sinó també en profunditat. Verdaguer és un d'aquests escriptors que ens consolen per-

què ens ensenyen que el temps té un poder ben superficial sobre les coses importants (i, així, sovint ens les revelen) i ens donen el regal de la perspectiva, aquella panoràmica que només s'aconsegueix des d'una trona prou alta.

En aquest suplement hem intentat fer-ho patent; fer patent que Verdaguer no és, com se'l caricaturitza a vegades, un simple capellà de capa polsosa que va baixar de comarques amb el sarró carregat de paraules ingènues i pastorils, i va salvar, una mica de carambola, la nostra llengua. Per veure-ho, esclar, cal llegir-lo com als grans autors, deixant-se dur a ulls clucs més enllà de la ideologia de les paraules i saltant al buit de l'experiència estètica. No és en va que Verdaguer té una corrua tan llarga d'acadèmics dedicats a la seva obra, i ha fomentat un àmbit de coneixement tan parcel·lat i especialitzat.

Parlem així del poeta, a la defensiva, perquè a casa nostra, a falta de força bruta, hem cultivat amb tanta cura l'art de la mala idea que sempre deixem alguna espina amagada en la corona de les nostres figures llorejades. De fet, el lector atent ja haurà vist per on anàvem, en veure el títol que hem posat al suplement. Hem cregut que, així, si algú s'anima a llegir Verdaguer arran d'aquestes pàgines -nosaltres hem procurat posar-l'hi fàcil!-, podrà dir que la culpa ha estat del tot seva.●

Enric Vila

MA	Vida i obra Verdaguer, una petita biografia
6	12 Com i per què llegir..... Les ciutats de Verdaguer
14	15 El context La Catalunya de Verdaguer: efervescència i convulsió El context Verdaguer vist des del Romanticisme europeu
16	18 Rutes verdaguerianes Actualitat Ensenyar Verdaguer
19	20 Actualitat Petita guia per a verdaguerians novells Actualitat L'exemple de mossèn Cinto

Vida i obra .....

Verdaguer va entusiasmar el públic que hi havia a la sala del Consell de Cent presentant-s'hi amb faixa i barretina

Verdaguer, una petita biografia

Núria Munné Bladé
Llicenciada en filologia catalana

Jacint Verdaguer i Santaló va néixer a Folgueroles, un petit poble de la plana de Vic, el 17 de maig de 1845. Era el tercer de vuit fills, dels quals només van sobreviure el germà gran, l'hereu Miquel, en Jacint i la Francisca, dos anys més jove que el poeta. Tant el pare, en Josep Verdaguer i Ordeix, pagès i picapedrer procedent de Tavèrnoles, com la mare, Josepa Santaló i Planas, del mateix poble de Folgueroles, eren de procedència molt modesta, gent senzilla i devota, però instruïda. Un origen humil a què els biògrafs fan referència quan volen destacar el geni literari del poeta de Folgueroles. Seria, però, un error d'imaginar-lo en una infància miserable i il·lustrada ja que, per exemple, va ser la seva mare la que el va iniciar en la lectura de llibres piadosos, com ell mateix explicava ja de gran.

Poc abans de néixer, el 13 de novembre de 1844, va morir el seu germà Jaume. Aquest fet li va condicionar notablement la vida, ja abans de venir al món. D'una banda, en la Catalunya rural de l'època, el fet d'esdevenir el segon fill baró de la família el feia amb tots els números per acabar de capellà; de l'altra, sembla que la seva mare, dona d'un elevat sentiment religiós, va oferir-lo a Déu si l'arribava a veure créixer.

Sigui com sigui, amb tan sols cinc anys, Verdaguer va començar a anar a l'escola del poble. Quan en sortia, eixerit i trapella, corria amunt i avall pels carrers de Folgueroles amb els seus companys. I en aquestes estones, encuriós per tot allò que l'envoltava, s'aturava per escoltar les històries antigues i les cançons que la gent gran li cantava. Així, va anar passant la infantesa sense gaires sobresalts i, malgrat que la mort de la seva germana de cinc anys el va colpir quan encara era molt jove, dolços records van anar sedimentant en la seva vida interior fins a forjar un veritable tresor per a la seva inspiració.

Quan Verdaguer va fer els deu anys, durant el curs 1855-56, va ingressar al seminari de Vic per continuar els seus estudis. Per a un nen amb els seus recursos el seminari era l'única possibilitat de rebre formació. La mare, sense oblidar la prometença que havia fet en néixer el seu fill, el va enviar a Vic amb la idea que en sortís capellà. Estudiar al seminari li suposava haver de caminar l'hora que separa Folgueroles de Vic a l'anada i a la tornada, i dinar a Vic mateix en una casa on li escalfaven la vianda que ell duia. Dels quinze anys de seminari, els vuit primers els va passar d'aquesta manera i, a partir del curs

1863-64, va residir, com era costum a l'època, en una masia propera a la capital osonenca. A can Tona, a l'actual Calldetenes, hi va viure fins al 1871 fent de mossò i mestre de minyons a canvi de la seva manutenció.

Verdaguer no era un alumne gaire brillant al seminari. Els estudis dels primers anys li agradaven poc, i sovint superava les assignatures amb penes i treballs. Només una li va resultar un veritable plaer: retòrica i poètica, que li va servir per afrontar els grans clàssics de la literatura occidental.

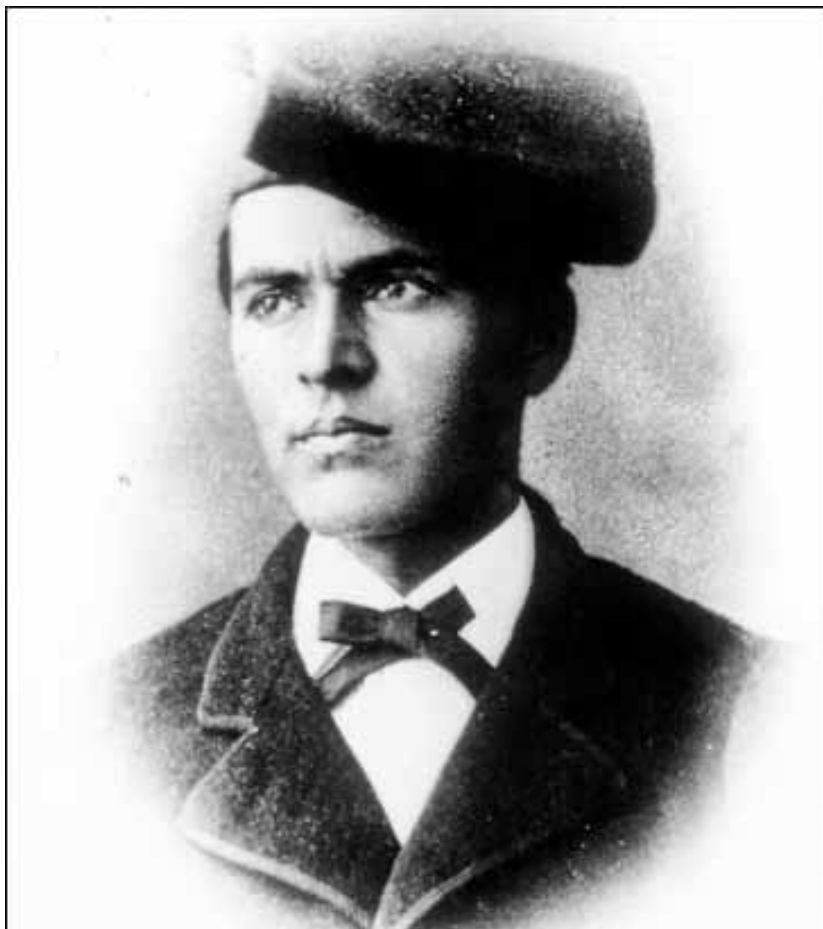
La poesia li esqueia i, al seminari, Verdaguer va despuntar escrivint poemes breus d'estil vallfogonesc, amb solament quinze anys. En llegir-los, el seu amic Jaume Collell ja intuïa el geni que s'amagava rere l'aspecte rústec i pagès del poeta. Són d'aquesta època composicions de caràcter amatori que coneixem sota els epígrafs *Jovenívols* i *Amors d'en Jordi i na Guideta*, a més d'obres com *Ausona en la festa de Sant Miquel dels Sants* i *Dos màrtirs de ma pàtria, o sia Llucià i Marcia*, primera obra important, que va publicar el 1865, i tot un recull de narracions autobiogràfiques que van quedar inèdites fins al 1958, quan Josep M. Casacuberta va recopilar, juntament amb altres proses de temes diversos, sota el títol *Escrips inèdits de J.V.* Totes aquestes són composicions que Verdaguer firmava sovint sota el pseudònim *Un fadrí de muntanya*. És així, doncs, com, mig pagès mig seminarista, va començar a créixer com a poeta.

Ambició i amb empena, a Verdaguer no li va costar gens conquerir l'ambient literari vigatà, al qual havia accedit gràcies a Collell. Ja no es podia aturar i li calia vèncer en la plataforma barcelonina. El 1865 es va presentar als Jocs Florals, restablerts el 1859, i va guanyar un premi especial per la poesia *Els minyons d'En Veciana* i un accésit a l'Englantina per *A la mort d'En Rafel de Casanova*. Un èxit rotund. Verdaguer va entusiasmar el públic que hi havia a la sala del Consell de Cent de l'Ajuntament de Barcelona -on se celebrava la festa- en presentar-s'hi mudat, vestit amb vellut, faixa i barretina. Des d'aleshores, el poeta va explicar l'inici de la

seva vocació literària com una experiència poètica, quasi mística, sempre en contacte amb la natura. Per això, els poemes que hi fan referència, com ara *L'Arpa*, expliquen d'aquesta manera el seu trasbals interior:

“y entre'l floreig d'estrelles que naxien del vespre hermós entre les fosques ales, com aurora divina que'm somreya vegí en lo cel la Musa Catalana.

L'estiu d'aquell mateix 1865, Verdaguer començava a estar tip de tantes cançons i corrandes com havia escrit i va decidir iniciar una empresa de debò: una composició de caràcter èpic que tractés la llegenda de l'enfonsament

Biblioteca de Catalunya

Verdaguer en una imatge clàssica que sovint ha servit per folkloritzar-lo

de l'Atlàntida. Sabem del cert que aquest tema mitològic l'havia interessat des de sempre, des de les primeres lectures de les epopeies gregues en què un heroi travessava mars i continents a la recerca d'aventures amb éssers monstruosos i increïbles. Es conserva una carta en què Verdaguer explica, per exemple, com un dia, al seminari, probablement durant el curs 1857-58, un dels catedràtics els va llegir un capítol de l'obra de P. Juan Eusebio de Nieremberg *De la diferencia entre lo temporal y eterno, crisol de desengaños* (llib. II, cap. VII), en el qual es descriu la destrucció del continent de l'Atlàntida per castigar els pecats dels seus habitants. Cal suposar que la imaginació que Verdaguer va abocar al quadre devia ser extraordinària i, tan sensible com era, devia sortir realment espantat de l'aula. Aquella impressió mai més no va oblidar-la, va quedar allà, a la seva

ment, esperant el moment de compondre l'obra cabdal de la seva carrera literària: *L'Atlàntida*. A més d'aquest episodi tan important, cal comptar amb la influència que van tenir en ell obres com l'*Odissea* d'Homer (llibre que el jove estudiant va aconseguir gràcies a una juguesca curiosa amb els seus companys: aquell qui pogués travessar saltant amb els peus descalços un camp de rostolls s'enduria el duro que entre tots havien reunit) o l'*Eneida* de Virgili, a més del *Timeu* de Plató i d'"aquelles antigues cròniques de Catalunya i d'Espanya" entre les quals hi havia la d'en Jeroni Pujaades i les que li havien explicat oralment. Tot plegat conformava un magma que bullia dins seu i que esperava convertir-se en material poètic.

Estudiant els clàssics, Verdaguer va adonar-se que la literatura catalana no disposava de cap text èpic de gran envergadura i, inquietat per les idees de Chateaubriand, es va proposar construir *L'Atlàntida* per suplir, així, aquesta mancança, va lligar el mite de l'enfonsament amb l'origen de l'Amèrica cristiana, cosa que li va permetre unir aquelles dues temàtiques tan seves: la fe i la pàtria. D'aquesta manera, que ell va adoptar i refondre a ple, li havia estat útil per donar al poema l'exemplaritat religiosa que ell buscava. Tot plegat, doncs, va servir per encentrar una obra que se li va allargar vint anys i que li va costar, tal com ell deia una mica dramàticament, "més que no pas si l'hagués regada amb sang de les meves venes".

Durant aquests temps, l'obra va passar per diverses etapes fins a mostrar el perfil definitiu. L'any 1866, va iniciar, animat pels quatre accésits aconseguits als

Jocs Florals d'aquell any, el poema *Colom*, una composició llarga i ambiciosa que més tard va abandonar per centrar-se en *L'Atlàntida enfonsada*. Dos anys després, el 1868, va presentar el poema *L'Atlàntida enfonsada* i *Espanya naixent de ses ruïnes* al certamen flouresc. L'any anterior, el poeta havia donat per acabat el poema i en va enviar una còpia a Milà i Fontanals esperant la seva aprovació. Milà va encoratjar del tot Verdaguer: la impressió que va treure del poema era molt bona i tan sols hi afegia algunes acotacions marginals per animar l'autor a retocar-ne alguns passatges. La il·lusió del poeta es va veure ràpidament escapçada en no rebre cap mena de consideració per part dels membres del consistori.

Vida i obra .....

Buscant respostes a les injustícies socials de la Barcelona industrial el poeta va topiar amb un grup d'exorcistes i visionaris

El poema era massa feixuc i recargolat i no va entusiasmar ningú. L'autor no va saber encaixar la derrota i va determinar no assistir als actes festius dels Jocs Florals de Barcelona d'aquell any.

Ara bé, per sort, el poeta no va estalviar els esforços i va decidir refundre allò que ell considerava un excel·lent material poètic per presentar, nou anys més tard, la versió definitiva de *L'Atlàntida*. L'obra era la revelació d'una força creadora genial i, malgrat les crítiques, havia estat concebuda en la solitud de la plana de Vic, en plena adolescència i sense haver vist mai la mar, que és, en realitat, el gran escenari del poema. Ho va dir Manuel de Montoliu: "*L'Atlàntida* no és filla de cap imitació ni de cap influència. És íntegrament fruit del geni del poeta (...)"

Durant aquell període, el poeta va viure memorables episodis biogràfics com el discurs pronunciat a la font del Desmai en l'acte d'inauguració de L'Esbart de Vic (1867), la coneixença del celebrat Frederic Mistral a l'Ateneu Barcelonès i l'ordenació de prevere el 24 de setembre de 1870. Poc temps després d'haver cantat la primera missa a l'ermita de Sant Jordi de Puig ses Lloses, prop de Folgueroles, va ser ordenat vicari de Vinyoles d'Orís per un període de dos anys, temps que va aprofitar per escriure obres de caràcter eminentment religiós: *Plor de tórtora* (premi Viola d'Or i d'Argent als Jocs Florals del 1873) i *Passió de Nostre Senyor Jesucrist*.

L'excés de feina, però, li va provocar una estranya malaltia. Els metges de Barcelona li van diagnosticar una anèmia cerebral inguarible i li van recomanar aires de mar. Buscant un remei, va anar a parar a la Companyia Transatlàntica d'Antoni López, el primer marquès de Comillas, gràcies a la qual va poder viatjar cap a Amèrica i veure, per primer cop, aquella mar que tantes vegades havia somiat. Abans d'embarcar-se, a més, encara va poder rebre el segon premi ordinari dels Jocs Florals per la composició *Sant Francesc s'hi moria* (1874).

Després de dos anys de viatges continuats Barcelona-l'Havana, refet de salut i amb *L'Atlàntida* sota el braç, Verdaguer ja no té gaire interès per renovar les seves estades als vaixells de la companyia. Vol establir-se allí on l'èxit pot fer-li costat i per això no vol tornar a ocupar un càrrec sacerdotal a les terres rurals d'Osona. La Barcelona d'aquells anys, segona pàtria de Verdaguer, era el marc idoni per dur a terme els seus propòsits. Just en aquell moment, el marquès de Comillas buscava un capellà perquè digués una missa diària en nom del seu fill gran, que havia mort mesos abans. Verdaguer va ser presentat davant d'Antoni López i ben aviat es va instal·lar com a capellà i al-

moiner particular al palau que el marquès tenia al carrer Portaferri de Barcelona.

L'estada al palau va coincidir amb l'època més estable i feliç del poeta. L'extraordinari èxit de *L'Atlàntida* al certamen barceloní, el 6 de maig de 1877, semblava que no es podia acabar mai, i el prestigi va augmentar quan es va publicar *Idillis i cants místics* (1879). L'obra ha estat sovint molt valorada, fins i tot més que *L'Atlàntida*, per crítics tan il·lustres com Menéndez y Pelayo. Certament, és una peça cabdal. El poeta hi reflecteix un etern sentiment d'enyorança propi de la mística universal: l'ànima se sent allunyada de la Glòria, d'aquell cel cristià on abans residia, i desitja tornar-hi. El mèrit de la composició verdagueriana és que alterna característiques de la poesia culta i religiosa amb tòpics i formes de la literatura popular, com ara les corrandes. Tot plegat permet a Verdaguer descriure la seva recerca personal de Déu. Així mateix, completen la seva producció dels anys vuitanta peces com ara *Cançons de Montserrat* (1880); *Càntic al desposori de don Claudi López i donya Maria Gayón* (1881); *Lo somni de Sant Joan* (1882); *Col·lecció de càntics religiosos per al poble* (1882); *A Barcelona* (1883) -oda que li va permetre d'aconseguir un premi extraordinari als Jocs Florals i una consegüent tirada especial de cent mil exemplars per a les escoles, gràcies a la col·laboració de l'Ajuntament de la ciutat-; *Caritat* (1885); *Canigó. Llegendes pirenaiques del temps de la Reconquesta* (1886); *Excursions i viatges* (1887) i *Pàtria* (1888).

D'aquestes, *Canigó* va ser l'obra més celebrada per tot hom. Publicada l'any 1886 -tot i que va aparèixer a les darreries del 1885-, la composició és, d'una banda, la culminació dels esforços que Verdaguer havia anat fent per compondre el gran poema èpic de la nostra literatura i, de l'altra, la mostra literària de les inquietuds polítiques, civils i religioses d'una època. Verdaguer barreja, "dormint en mon somni nou", gestes històriques amb personatges fabulosos i llegendaris, per crear la història fantàstica de *Gentil i de la fada Flordeneu*, una història que havia d'explicar els orígens mítics de Catalunya. L'empresa el va portar a la recerca d'informació geogràfica, folklòrica i lingüística de les terres més septentrionals del Principat durant quatre anys. I el resultat és potser el seu poema de més volada, amb l'afegit que va

Biblioteca de Catalunya

A dalt, Verdaguer posa per ser immortalitzat al taller d'un escultor i gravador. A la dreta, la taula sobre la qual el poeta va posar la seva última signatura

ARXIU

propiciar la restauració dels monestirs de Santa Maria de Ripoll i de Sant Martí del Canigó gràcies a l'empenta del bisbe de Vic, Josep Morgades, i del de Perpinyà-Elna, Juli Caselade. Durant el dinar de la festa per la col·locació de la primera pedra de la restauració del monestir de Ripoll, mossèn Cinto va rebre el reconeixement popular més gran a què pot aspirar un poeta. El doctor Morgades el va coronar amb una branca de llorer entreteixit i collit de l'hort de la rectoria de Vinyoles mentre deia greument: "Jo us coronó en nom de Catalunya".

A aquella gloriosa corona, però, no li van trigar gaire a créixer espines. De mica en mica, va anar quedant enrere la presidència als Jocs Florals de Barcelona (1881), la celebració multitudinària de les festes del mil·lenari de Montserrat -que tants èxits havia proporcionat al poeta-, els temps en què Verdaguer va renunciar a ocupar la canongia de la seu de Barcelona... i tants d'altres moments que havien consolidat el seu encimbellament. El viatge a Terra Santa, l'any 1886, no va ser una més de les sortides que feia Verdaguer arreu del món mentre vivia a la casa Comillas. L'empremta que el viatge va deixar en el poeta va coincidir amb els primers símpto-

mes del que va ser una crisi espiritual. D'una banda, les obres a les quals va donar peu el viatge marcaven un primer gir en la trajectòria literària del poeta: *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* (1889) i *La trilogia de Jesús infant: Nazaret* (1890), *Bethlem* (1891) i *La fugida d'Egipte* (1893). De l'altra, el desig de dur una vida sacerdotal més pròpera a l'exemple personal de Crist el va portar a dedicar-se exclusivament a la caritat. El poeta va sentir una conversió interior. Res del que havia viscut fins llavors l'entusiasitava, i, fins i tot, va arribar a dir al seu amic Collell, l'estiu d'aquell mateix any: "Ací en la soledat he vist passar d'un a un els meus quaranta i de tots estic avergonyit". Durant tota la seva vida havia dedicat més esforços per ser un bon poeta que un bon capellà, mentre a fora, a l'altra banda de les parets del palau, la pobresa dels obrers i dels marginats semblava quedar mig oblidada pel creixement de la Barcelona industrial. Els remordiments el van dur a assistir malalts, orfes i pobres sense feina. Els diners que el marquès destinava a l'almoïna eren cada vegada més insuficients, i mossèn Cinto fins i tot va arribar a endeutar-se. A més, el fet de conèixer la família Duran i d'assistir a les sessions d'exorcismes al costat del pare Piñol no el va beneficiar, ans al contrari.

Probablement tot buscant respostes a les nombroses injustícies amb què topava, l'any 1888 va entrar en contacte amb un grup d'exorcistes i de visionaris que lluitaven per apartar Llucifer d'ànimes innocents. Les doctrines exorcístiques semblava que, per fi, podrien donar una explicació a la presència del mal en el món. Malgrat que aquestes pràctiques fossin oficials a l'Església del papa Lleó XIII, el bisbe de Barcelona, el doctor Català, va manar a Verdaguer i al seu cosí mossèn Güell que n'aturessin l'execució. Verdaguer, de mala gana i pensant que fins i tot el dimoni, en aquell instant, s'apoderava del bisbe, en va deixar la pràctica. Ningú, però, podia impedir-li mantenir contactes amb aquells vidents i fanàtics que ja s'havien convertit en els seus seguidors. Fins i tot, va arribar a introduir la família Duran, que havia promès protegir, al palau del marquès per tal que assistissin a les misses que Verdaguer cantava. Aquell capellà carismàtic i estimat deixava de ser el que havia estat fins aleshores. Tot això, juntament amb l'actuació dels cercles propers a la figura del poeta, va provocar que l'hereu dels Comillas veiés amb mals ulls el seu comportament. El poeta començava a incomodar la vida de

Vida i obra .....

Els progressistes i anticlericals anaven a favor del poeta, i la gent de dretes feien costat al bisbe i el marquès de Comillas

palau. Els marquesos, que entenien la fe de manera més flexible, es veien perjudicats per la reputació moral que arrossegava Verdaguer. Aconsellats per les autoritats eclesiàstiques, els marquesos van decidir que calia prescindir dels seus serveis. El marquès va pactar amb el bisbe de Vic que l'any 1893 reclamaria Verdaguer a la seva diòcesi, ben lluny d'aquelles amistats tèrboles. El bisbe Morgades volia establir el capellà en un asil de Vic, i Verdaguer, alarmat, temia que el tanquessin per boig. Allò que semblava una bona solució sense rerefons de maldat va ser entès pel poeta com un atac personal incomprensible i la seva reacció no es va fer esperar.

Finalment, Verdaguer va claudicar i va decidir, el maig de 1893, escollir la Gleba com a lloc de repòs. Tot i que es tornava a trobar en les terres que l'havien vist néixer, se sentia reclòs i retingut. Durant els dos llargs anys que va passar al santuari de la Gleba, va seguir la línia de la poesia mística i religiosa, mostrant sovint traces d'aflicció i va escriure *Roser de tot l'any* (1894), *Veus del Bon Pastor* (1894) i *Sant Francesc* (1895). Ara bé, no va passar massa temps fins que Verdaguer va decidir lluitar pel seu compte i desobeir el seu superior, el bisbe Morgades. Va baixar a Barcelona, on es va allotjar a casa de les Duran. Un cop allí, sense amics i amb molts enemics poderosos, va buscar suports. Davant d'això, el bisbe no va tenir, novament, gaire tacte a l'hora d'actuar, i va enviar la policia perquè detingués el poeta al seu domicili. L'intent va ser inútil, però Verdaguer, que en aquell moment no era a casa, es veia fugitiu i acorralat. Cercant la comprensió pública, Mossèn Cinto va portar el cas als diaris i va publicar al *Noticiero Universal* els articles que es van recollir posteriorment sota l'epígraf *En defensa pròpia*. L'obra començava amb un "comunicat" adreçat "a la gent honrada de Barcelona" i havia de reunir la col·lecció d'articles publicats a la premsa de 1895 sota l'epígraf *Un sacerdot calumniat*. El mateix any es va compilar en format de llibre i en traducció castellana amb el títol complet *Mosén Jacinto Verdaguer en defensa propia. Colección de cartas al Noticiero y a la Publicidad*. I anys després de la mort de l'autor, es va afegir, a més a més, la segona sèrie de 26 textos periodístics coneguts com *Un sacerdot perseguit*, que Verdaguer havia publicat durant l'any 1867. D'aquesta manera, i amb la darrera part inclosa, apareixia, ja en català, *En defensa pròpia*. Els títols dels articles de la darrera sèrie ja demostra l'amargor i agressivitat amb què el poeta vivia el moment: *Llorers espinosos*, *Per què no se'm deixa dir missa?*, *La Calúmnia*, *Los bocins de la serp*, *Siti per fam*, *On és la caritat*, *Qui és l'allocinat?*, *Quin crim és lo meu?*, *De qui ve l'escàndol?*, *Els diners*

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

de Judas... Verdaguer hi argumentava contra les acusacions de desobediència, al·lucinacions, malversació d'almoines que se li feien; en resum, doncs, un plec d'incomprensions i enveges. L'objectiu que Verdaguer perseguia amb els articles, considerats una joia periodística del segle XIX, era justificar-se amb la ploma, que era l'única arma que li quedava. Verdaguer mostrava així el seu fort temperament defensant-se fins a les últimes conseqüències.

El cas va provocar un gran daltabaix a Barcelona i de seguida va dividir la població en dos bàndols: d'una banda, els progressistes, els liberals i fins i tot els anticlericals, que anaven a favor del polèmic capellà; de l'altra, els conservadors, els clericals i, en general, la gent de dreta, que feien costat al bisbe i al marquès. Davant l'actitud obstinada del poeta i com a conseqüència immediata dels articles, el bisbe Morgades el va suspendre a *divinis* el 23 de juliol de 1895, és a dir, li va prendre el dret de dir missa i administrar els sagraments. La notícia va sumir el poeta en una gran pena, i el va portar a enllestir *Flors del Calvari* -obra que Verdaguer va iniciar estant a la Gleba i que va acabar el 1895, tot i que porta la data de publicació de 1896-. Així mateix, va publicar a Perpinyà *Lo sol de Penzellà*.

Amb el pas dels mesos, els ànims s'apaivaguen i, gràcies a les gestions de l'arquebisbe de Madrid, doctor Clos, i dels pares agustins d'El Escorial, li van ser restituïdes, el febrer de 1898, les llicències sacerdotals. El bisbe de Barcelona el va admetre a la seva diòcesi i el va destinar a l'església de Betlem, just davant del palau dels Comillas, a la cantonada del carrer del Carme. S'explica que Verdaguer ironitzava amb el cas i deia sovint: "Tant patir i al capdavall per passar d'una banda de Rambla a l'altra". Aquell mateix any, va morir el doctor Català,

A sobre, la casa de Folgueroles on va néixer Verdaguer. A la dreta, el poeta al llit de mort de Vil·la Joana de Vallvidrera

ARXIU

bisbe de Barcelona, i ocupà el seu lloc el bisbe Morgades, amb qui, finalment, sembla que Verdaguer s'havia reconciliat.

El poeta va recuperar de nou l'activitat literària pública, va presidir certàmens, va fundar tres revistes (*L'Atlàntida* (1896), *La creu del Montseny* (1899) i *Lo pensament català* (1900)), va col·laborar en d'altres i va pronunciar discursos com el que l'any 1902 va fer en memòria de Rubió i Ors en la sessió inaugural de l'Acadèmia de les Bones Lletres. Llavors, però, va caure malalt de tuberculosi. Es va esforçar a continuar la producció literària amb delit, tot i que només va escriure algun poemeta breu que va afegir a *Aires del Montseny* (1901), *Flors de Maria* (1902) i *Al cel* (1903), obra que ja es publicà pòstumament. La sensació de veure la mort a prop l'estimulava a escriure, a reordenar papers i a preparar noves edicions de la seva obra fins que la ploma s'aturés. Malgrat els seus esforços, nombrosos manuscrits van haver d'esperar anys després de la seva mort per veure la llum. Les poesies i els textos en prosa inèdits es van publicar a la fi, i l'obra ja coneguda es va anar reeditant. Entre els escrits inèdits, cal destacar *La mellor corona* (1903) -recull de poesies de diverses èpoques-, *Eucarístiques* (1904) -compilació de peces adreçades a l'Eucaristia-, *Rondalles* (1905) -aquesta obra comprèn un plec de rondalles que Verdaguer va anar recollint al llarg de la seva vida, però que no va poder enllestir-, *Discursos* (1905) -l'obra ve acompanyada

d'un pròleg de Maragall i està formada pels discursos que el poeta va fer en nombrosos actes públics-, *Folklore* (1907), *Pròleg del Llibre d'Amic e d'Amat* de Ramon Llull (1908), *Els pobres. Els sants* (1908) -recull de poesies que l'autor tenia a mig fer-, i *Barcelonines* (1925) -l'obra duu un títol provisional i està formada per poemes diversos que l'editor va escollir i que supleixen l'obra en vers i en prosa de Verdaguer *Barcelona*-. A més, l'amic i col·laborador del poeta Francesc Matheu, per encàrrec del mateix Verdaguer, va iniciar l'any 1914 la recopilació de les seves *Obres completes*. L'edició, d'abast popular, va tenir una gran acceptació i, gràcies al rigor professional de Matheu i al fet d'haver afegit manuscrits que el públic desconeixia, l'obra és força fiable i encara avui conserva tota la seva validesa pels verdagueristes.

Malalt, el primer d'abril Verdaguer va haver de fer lliit. La premsa es va fer ressò del seu estat de salut i de les penúries econòmiques que passava. Com a resposta, el públic va tornar a interessar-se per ell i li van començar a ploure ajudes de tota mena. El poeta va acceptar només la del senyor Ramon Miralles, exalcalde de Sarrià, i es va traslladar a la finca Vil·la Joana de Vallvidrera. Després d'una revifalla esperançadora, Verdaguer moria el 10 de juny de 1902. Només la mort va retornar-li l'èxit esplendorós dels millors temps. Es va condicionar el Saló del Consell Cent com a capella ardent. Aquell espai, que havia viscut els primers èxits de Verdaguer en els Jocs Florals, tancava aleshores, simbòlicament, tot un cicle vital. L'enterrament a Montjuïc, que es va fer el dia 13, va ser d'allò més apoteòsic. Ni les autoritats eclesiàstiques ni les civils no van poder superar la manifestació de dol popular, tres-centes mil persones acompanyaven a peu el cadàver de Verdaguer fins a arribar al turó del cementiri on va ser enterrat, entre Barcelona i la mar, sota un llorer i al peu d'un ginestar florit. S'enceitava així un interminable camí d'elogis, homenatges i condecoracions que cent anys després encara duren. ●

Una de les primeres edicions castellanes de 'Canigo'

ARXIU

Com i per què

llegir .....

L'ATLÀNTIDA

Pere Farrés

Professor de literatura catalana a la Universitat de Barcelona

Tota lectura de poesia obre al lector un ventall amplíssim de possibilitats de connectar-hi i fins de reaccionar-hi, compartint o no la sensibilitat amb què ens ha estat tramesa l'experiència que ha generat el poema. En un cert tipus de poesia, el lector fins i tot pot sentir-se interpel·lat i tenir la necessitat de situar-se personalment enfront d'ella. On probablement aquesta operació és més rara és en la poesia èpica, sobretot per a un lector actual que està acostumat que les gestes li siguin narrades en prosa, generalment en forma de novel·la. De fet, aquesta va ser ja la reacció d'alguns lectors coetanis de Verdager a l'hora de jutjar *L'Atlàntida*. Per què no haver dirigit tot aquell prodigi de llengua, l'enorme capacitat de descripció i el mestratge narratiu que s'hi descobreix pel camí de la novel·la, un gènere modern? Si aquesta era la reacció d'una part dels lectors de 1877, la lectura de *L'Atlàntida* avui, als inicis del segle XXI, encara pot semblar més aspra i de mal pair. Entenc perfectament aquesta posició, que, de tota manera, no és la meua.

D'entrada, caldria situar *L'Atlàntida* en el context de la literatura catalana del seu temps, quan es maldava per aconseguir tenir, en català, una literatura normal, que també vol dir completa. Hom havia observat que la nostra història literària anava coixa d'un peu: no tenia un poema èpic originari, com tenien les altres literatures. Calia que algú s'hi aventurés. Verdager va ser un dels qui s'hi va arriscar i, amb *L'Atlàntida* primer i amb *Canigó* després, va assolir amb escreix la fita que s'havia proposat. Si Verdager ha esdevingut un clàssic de la nostra literatura, és, entre d'altres motius, perquè va excel·lir en la realització d'un projecte essencial per a la literatura, no només del seu temps, sinó per al conjunt de la literatura catalana. L'obra èpica de Verdager ha de ser llegida com es llegeix la d'un clàssic universal.

Plantegem una altra qüestió: *L'Atlàntida* és un poema originari (que narra els orígens) del poble català? O ho és del poble espanyol? També aquesta qüestió va ser tractada pels seus coetanis. Certament, *L'Atlàntida* presenta Espanya com l'hereva d'aquell continent enfonsat: Hèrcules i Hesperis, una parella salvada del diluvi, com volia la tradició clàssica, planten el brot de taronger que han servat del mític jardí de les Hespèrides prop de Cadis, i la seva descendència repobla la península i les Balears. És més, sabem que un text seu anterior a *L'Atlàntida* que duia un títol tan explícit com aquest: *L'Atlàntida enfonsada i l'Espanya naixent de ses ruïnes*. Doncs, sí, *L'Atlàntida* narra un origen imaginari de la península Ibèrica. Més: a la conclusió del poema, s'exalta la figura de Colom –genovès, segons el poeta– en tant que, en descobrir Amèrica, reuní, com a través d'un pont, aquells continents que antigament havien estat units per l'Atlàntida. Tornem-nos a situar a l'època del poeta: Catalunya i Espanya eren dues entitats vistes per la majoria com a inseparables; Catalunya formava part d'Espanya, i així havia de ser; però no es volia diluïda en Espanya. Per això, els homes de la Renaixença exigeixen per a Catalunya el reconeixement dels seus drets com a província –en la terminologia de l'època– d'Espanya, és a dir, en terminologia actual, com a nació dins Espanya. Verdager, el 1877, no va més enllà; vuit anys més tard, amb *Canigó*, les gestes narrades seran ja les dels temps

Una edició de 'L'Atlàntida' i una il·lustració de Colom, en un passatge de l'obra

fundacionals de Catalunya.

Però és que *L'Atlàntida* no té només aquesta lectura política. *L'Atlàntida* s'insereix dins una tradició que ve dels clàssics grecs i llatins, i que comparteixen literatures primitives d'altres civilitzacions: hi ha un moment, en la història de la humanitat, en què els homes es creuen déus, volen ser com déus, volen aterrar els déus, i els déus castiguen el pecat de supèrbia dels homes extingint-los. *Qui com Déu?*, havia titulat ja Verdager un poema de 1869. En la tradició cristiana, el càstig de Déu és el Diluvi Universal; en una tradició pagana –vegi's Ovidi– els déus castiguen els atlants esborrant-los del mapa. Ara pla! Verdager mamant de la tradició pagana i no de la cristiana; com s'entén? Doncs s'entén perquè Verdager opera una violació extrema en el poema: converteix un heroi pagà, Hèrcules, en braç executor de la voluntat de Déu; tant és així que els seus néts veneraran el Déu de Túbal, és a dir, el Déu de la tradició bíblica. Verdager ha forçat el relat per donar un sentit cristià a una gesta entesa fins aleshores com a pagana. Aquest sentit cristià és el que acaba d'arrodonir Colom descobrint Amèrica: no només relaciona dos continents fins aleshores desconeguts entre ells; no només mena una acció d'expansió del cristianisme en terra d'infidels; Colom, relligant els dos mons, retorna a l'univers la unitat harmònica amb què Déu l'havia creat. És així com el sentit de *L'Atlàntida* adquireix una dimensió transcendent, davant la qual les qüestions plantejades abans resten en segon terme. Donar-li aquesta dimensió segurament només podia fer-se en vers, en vers clàssic.

IDIL·LIS I CANTS MÍSTICS

Josep Paré

Professor de literatura de la UAB

Sempre és difícil d'arribar a un llibre amb el llast a les butxaques d'una crítica, o més d'una, que l'empeteix. Riba ja ens havia dit que *Idil·lis i cants místics* responia més a un principi d'amor que no a un principi de pensament. Després s'hi van afegir altres veus que van contribuir a una recepció contemporània del llibre com a, diguem-ne, obra menor. No direm pas que no hi hagués un fons de veritat objectiva en l'observació

ribiana. Al costat de les grans obres de caràcter èpic, i de gran arquitectura, com ara *L'Atlàntida* o *Canigó* i al costat d'obres de maduresa mística com *Flors del Calvari* i *Al cel*, és fàcil de concedir que Verdager mostra en els *Idil·lis* una mancança de "testa filosòfica" i de "teologia de Tübinga". Però també és cert que el llibre respon, tal com dèiem, a un profund sentiment d'amor i que resulta imprescindible per copsar la profunditat de pensament de les obres posteriors.

Menéndez y Pelayo veia en els *Idil·lis* una qualitat superior a *L'Atlàntida* i entenien que Verdager és al cim dels poetes místics contemporanis. I Milà i Fontanals en destaca la qualitat i el profund sentiment subjectiu de misticitat. Fins aquí les lectures i valoracions dels lectors del passat. Però a qui interessa avui un moble tan anacrònic com el misticisme, i a més a més del segle XIX, i a més a més d'un poeta que, paradoxalment en el centenari de la seva mort, alguns cada dia converteixen en més capellà i en menys poeta? Sens dubte despertaria l'interès d'un Nick Cave, ben contemporani d'altra banda, en el cas de disposar-ne d'un en el nostre país. Però el gran públic està prou distret en la negació de l'espiritualitat fonda en el parc d'atraccions de la banalitat mediàtica o escrita, i els altres ocupats a pontificar sobre una tradició que diuen que no existeix, i que si existeix, tampoc no ens cal. Què vol dir avui franciscanisme? Què significa el *sursum*? Qui es pren seriosament els *Càntics* si els que els llegien amb l'estómac ja no ens acompanyen? Per què l'anhel d'absolut cada cop és més difícil fora dels espais sagrats i ben reglamentats pel dogma? Per què llegir, aleshores, un llibre com els *Idil·lis*, i llegir-lo literàriament, a més a més?

Els *Idil·lis* és un maó. Un maó imprescindible en el gran edifici que és l'obra verdageriana. També, i bàsicament, un maó literari. Més enllà de la necessitat contextual i històrica d'un llibre que apaivagués les crítiques d'un paganism excessiu a *L'Atlàntida*, més enllà de les conveniències propagandístiques de les estructures eclesiàstiques del moment, és també, és encara, la potència insubornable de la llengua popular donada i treballada seriosament des de la imatgeria més mínima. El lector actual encara hi trobarà la força d'aquestes imatges senzilles des d'on s'encamina la voluntat del poeta d'unir-se amb Déu. El Verdager poeta s'imposa al Verdager místic, quasi ens podem atrevir a

Com i per què

llegir .....

sentenciar. I no ens distreu pas la dicotomia estèril de si el poeta era o no prou místic a l'estil dels místics castellans, el gran paradigma: Verdaguer construeix poesia des d'una espiritualitat certament senzilla, i per això mateix forta. No podem exigir al lector d'ara que mesuri meticulosament en la seva balança personal el pes del franciscanisme, la densitat de la unió mística anhelada entre Déu i home, però sí que li podem demanar que es fixi en l'embosta literària que aporta el llibre.

El lector d'avui sí que pot apamar, ha d'apamar, l'alçada qualitativa del viatge d'ascensió del poeta. Cal que pari atenció a la repetida presència dels éssers alats que condueixen l'estimació humana als espais de l'absolut i d'aquí a la poesia. *Idyllis i cants místics* permet de veure també el deseiximent d'una vida terrenal farcida de limitacions i la voluntat d'assolir la cambra on la poesia finalment, amb *Al cel*, esdevindrà cosmogònica. I encara la presència de l'enyor humà innat d'una perfecció vital en la idea de l'absolut primigènia. I d'aquesta manera podrem entendre, també, la presència de temes i de referents ara anacrònics que no són sinó el camí, però no l'objectiu en ell mateix. I tot això, potser no amb tota la intensitat dels darrers anys, potser amb els fils penjant propis de l'aprenent que cus amb l'agulla suprema de la poesia com a música de l'absolut romàntic i/o místic. Els grans poetes sempre superen els tòpics que la seva pròpia obra permet, i Verdaguer és, sens dubte, un gran poeta. Més enllà dels tòpics que els *Idyllis i cants místics* ha generat, podem trobar en els versos del llibre aquell pensament d'amor sense el qual no és possible entendre la dimensió lírica del Canigó, sense el qual no podem entendre de la mateixa manera aquella mística carnal dels darrers anys i el perenne desig d'ascensió a l'absolut mitjançant la poesia, l'absolut que és la mateixa poesia. Verdaguer inicia aquest camí i el manté sempre amb un principi de sinceritat. Aquests valors i el seu ofici són innegables. Verdaguer supera una vegada més les manipulacions de tota mena, també les d'avui, perquè el poeta genera les obres i els lectors mediocres les successives manipulacions. El gran homenatge al poeta, doncs, no és altre que la lectura atenta i nuada de l'obra, tota la resta pot esdevenir tot just un aparador més o menys afortunat.

EXCURSIONS I VIATGES

Narcís Garolera

Autor de l'edició crítica d'Excursions i viatges' (Ed. Barcino, 1995)

othom sap que Verdaguer va travessar l'Atlàntic diverses vegades, com a capellà de vaixell de la companyia naviliera del marquès de Comillas. Però no és tan sabut

que -com escrivia ell mateix amb una imatge típica del seu estil- havia creuat, literalment, el món amb els seus viatges: per mar, a Amèrica (Cuba), al nord d'Àfrica (Marroc, Algèria) i a Palestina i Egipte; per terra, a l'Europa central (França, Suïssa, Bèlgica, Alemanya), fins a Sant Petersburg. D'altra banda, Verdaguer va ser un gran excursionista, sobretot pel Pirineu, del qual vatrepitjar els cims més elevats: Puigmal, Éstats, Aneto... En va aprofitar llegendes i tradicions -especialment en el poema *Canigó*-, i va reflectir les seves vivències muntanyenques en diversos dietaris d'excursió, inèdits en bona part fins fa poc temps.

Aquest Verdaguer, turista i relator de viatges i excursions, és poc present en la consideració literària de molts catalans, o, a tot estirar, gaudeix d'una estima secundària, al costat de la valoració de les obres en vers que el van fer famós enllà de les nostres fronteres. Cal reconsiderar, doncs, la faceta prosística de l'autor de *L'Atlàntida* -sobretot la prosa de les seves impressions de viatge-, tant des d'un punt de vista periodístic com des d'una òptica estrictament literària.

L'ideari de les impressions verdaguerianes d'excursió o de viatge és catalanista, catòlic i conservador. Tanmateix, les idees no ho són pas tot en un escriptor com Verdaguer, més dotat per a les imatges i les visions plàstiques que no pas per a les elucubracions intel·lectuals. Al marge d'idees i opinions, hi ha sempre l'escriptor que observa i descriu el món des d'una particular sensibilitat estètica -el romanticisme- i amb una llengua poc afectada, d'una gran naturalitat.

Verdaguer ens va deixar un llibre de viatges -el primer que es publicava en català contemporani- que deu molt a les obres del gènere dels grans escriptors romàntics francesos, que coneixia bé. Hi podem sentir, doncs, ressons de Chateaubriand, de Lamartine, d'Alexandre Dumas, de Victor Hugo...

En les seves anotacions europees, i al costat de les comprensibles reserves ideològiques, Verdaguer destaca els aspectes positius de les societats avançades: millores tècniques en la producció i en la comunicació, capacitat d'explotació de les reserves naturals, avantatges socials de les grans ciutats... Al Magrib, en canvi, deplora la desídia dels seus habitants -conseqüència del seu fanatisme religiós- i constata la ineficàcia dels colonitzadors europeus. En una tensió permanent entre progrés i tradició, descriu el Pirineu com un món amenaçat, que cal preservar. Els costums més genuïns, transmesos de pares a fills durant centúries, presenten un futur incert, davant les innovacions del segle industrial i uniformador. La llengua, el folklore, la indumentària, la moral i la religió són aspectes d'aquest món rural, que poden arribar a desaparèixer.

Un fragment del viatge *a vol d'aucell* per l'Europa central servirà per il·lustrar la precisió descriptiva de la prosa de Verdaguer:

"Rússia, 24 maig.- Eydkuhnen és la darrera estació d'Alemanya; Wirballen, la primera de Rússia. Aquí tot canvia de fesomia: lo país i la gent, i tan de sobte que costa de donar-se'n compte. De Catalunya a França, de França a Suïssa i a Prússia, hi ha una gradació; los canvis són suaus, les diferències de què s'adona el viatger no són grans; mes, a l'entrar a Rússia, un se troba a la porta d'un altre món.

"Les altes gorres alemanyes fan lloc a les russes, negres i peludes, adornades amb una placa de llautó amb una àliga de dos caps. Los soldats, a semblança dels ajudants de nostres capitans generals, duen cordons vermells entortelligats del coll al braç dret; en lloc de levita senzilla, duen un gros llarg per gavan, curt per hàbit, i grosses botes, calçat molt important en clima tan humit. Los paisans van vestits amb un gavan de color de sac i que participa de sa forma, llarg, ulà i no gaire net, i generalment folrat de pell. Cobreixen son cap amb un barret de pèl negre i gros, semblant al capell dels pagesos mallorquins".

Jo volia veure més aprop y sentir y banyarme en lo sol de Palestina, no'l sol material, sinó aquell sol que no s'ha post ni s'ha de pondre, lo sol de tots los cors, de totes les inteligencies, lo veritable centre de l'univers.

'Dietari d'un pelegrí a Terra Santa'

AIRES DEL MONTSENY

Jordi Castellanos

Catedràtic de literatura de la UAB

Aires del Montseny és el primer llibre que apareix després de tancar-se, com a mínim en aparença, el conflicte entre Verdaguer i la jerarquia. I neix, justament, en una excursió que

la redacció del setmanari *La Creu del Montseny*, que ell dirigia, va organitzar el 1899, durant la qual es va reconciliar amb el bisbe Morgades, que era, d'altra banda, qui havia posat la creu al cim del Matagalls. El llibre va ser publicat per la revista *Juventut*, amb una portada d'Apel·les Mestres i il·lustracions de Simó Gómez, Urgell, Graner, Triadó, Sardà, Junyent i altres. Agomolat pels joves modernistes i amics, és una mostra d'adhesió i reconeixement, un homenatge al poeta. Amb raó: és un llibre que conté molt del món personal, íntim, de Verdaguer. Perquè el Montseny, que Verdaguer utilitza en sentit molt ample perquè hi inclou la Plana de Vic, les Guilleries i fins Ripoll, és, ha escrit Ricard Torrents, el "país natal", "una terra interioritzada, maternal i paradisiaca".

La poesia de Verdaguer d'aquests darrers anys es mou pels espais interiors dels records i els sentiments, sempre amb un punt de nostàlgia i una gran delicadesa. "Somni -diu Riba- no vol dir sinó isolament amb les creacions del seu enyor: com més vives i més pròximes se li fan les imatges, més viva, però també més llunyana és vista la realitat sospirada." I, amb això, el tema del paradís perdut, el de la infantesa i el bíblic, hi pren protagonisme. Paradís perdut, paradís sospirat. En el nostre exili terrenal ens resta una esperança: gràcies a la creu, la felicitat ens espera a l'altra vida. Aquest tema pren, al Montseny, la muntanya coronada per la creu, una especial significació. Llegiu, si no, les proses de l'epíleg. Perquè Verdaguer se sent ja vell i cansat. Ja no és el sacerdot, el poeta, l'home, rebel, que s'humilia fins a fer-se sang de *Flors del Calvari*. Ara només vol la pau. I mentre la mort no li arriba, li resta un petit consol: la poesia. Perquè "la poesia és un aucell del cel / que fa sovint volades a la terra, / per vessar una gota de consol / en lo cor trist dels desterrats fills d'Eva. // Los fa record del paradís perdut / on jugava l'amor amb la innocència, / i els ne fa sentir un de millor / en lo verger florit de les estrelles." En efecte, el llibre, que és en molts aspectes una reflexió sobre l'origen i el sentit de la poesia, conté aquesta seva famosa declaració poètica, *Què és la poesia?*, que torna el nucli més pur del Romanticisme, ja sense els embolcalls de la Renaixença. S'havia publicat al primer número del setmanari *L'Atlàntida*, el 1896, en ple conflicte: "No es deixa engabiar en los palaus, / no es deixa esbalair per la riquesa, / en la masia amb los senzills".

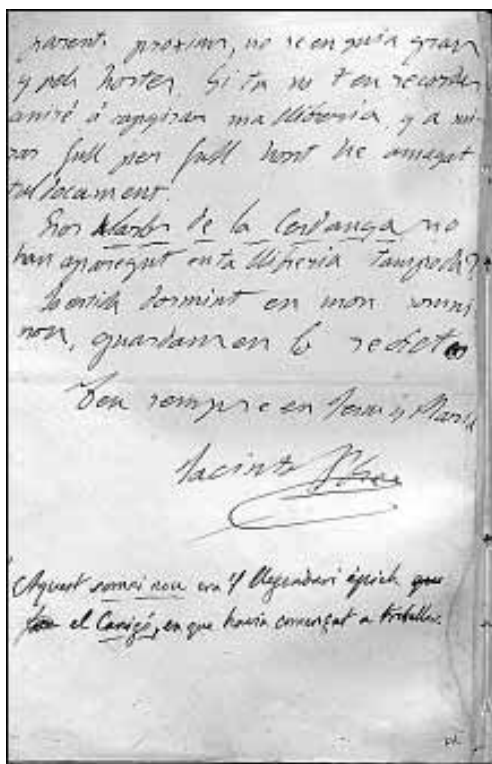

Com i per què llegir .....

del cor / ses ales d'or i sa cançó desplega. // Mes per sentir-li modular a pler / la pobre humanitat està distreta". El gir final ens porta, no pas a una autoafirmació poètica sinó a una cosa molt més subtil: "Jo l'he sentida un bell matí de maig, / lo bell matí del maig de ma infantesa; / jo l'he sentida la gentil cançó: / per ço m'és enyorívola la terra".

El llibre s'obre amb un pròleg en el qual explica quina és la significació, personal i col·lectiva, del Montseny, i ho fa glossant *La Pàtria*, d'Aribau. És una joia que no s'ha de deixar passar i que presenta el sentit del llibre molt millor de com jo ho pugui fer. Hi explica també per què fa poesia religiosa: "Al principi m'ho aconsellaven los Sagrats Evangelis, mes a la fi m'ho han dit i fet entendre los homes i tot amb lliçons inoblidables, que les coses d'allí dalt valen i inspiren més poesia i amor que les coses d'ací baix." Com que el llibre recull materials antics i novells, sota pretext de la unitat temàtica, hi trobem moltes maneres de fer poètiques amb registres tan distants com *La veu del Montseny* o *Per què Déu nos bastoneja?*, des de poemes circumstancials a poemes d'un lirisme absolut. I goigs, cobles, romancets, llegendes. I no sempre del mateix valor. Però l'interès del llibre són les joies que hi anem trobant, que són moltes: tot just començar, la dedicatòria *A la Verge: Jo tenia cinc anys...* Uns decasíl·labs magistrals: "Tenia jo cinc anys, ara cinquanta, / i us porto un altre ramillet de flors". Seguim: *Lo comte Arnau*. Romanç, llegenda, concisió narrativa. *Mon colomar*: un altre record d'infantesa que explica el sentit de la mancança i la necessitat del somni. Un poema que, després d'una altra joia, *A la mort de la meua mare*, ens porta al millor poema del recull: *Records i somnis*. Llegiu-lo, a mitja veu. Deixeu-vos penetrar pel ritme. A ell el salvava l'esperança del cel; a nosaltres, que hi hagi qui escrigui poesia com la seva. Seguim: *Lo trobador*, *Cobles de la Mare de Déu del Roure* (uns versos de quatre síl·labes, una filigrana a la qual torna a *Al beat Ramon Llull*), *Somni d'infant*, *Sentint un rossinyol*, *Lo pelegrinet de Santa Teresa*, *Dalt de l'ermita*, *Flor d'hivern* (del 1879), *L'estel de l'alba* i la darrera joia: *L'hostal millor* ("M'estic a l'hostal / de la Providència, / servit com un rei / per mà de la reina. / Ella em dona el vi / de la vinya seva; / ells em dona el pa / me'l dona i me'l llesca. / ..."). Són poemes per llegir en veu alta, seguint el ritme que ens marquen les mateixes paraules. Amareu-vos-en. Els que us cansin, deixeu-los. Tindreu un tast d'aquell cel que Verdaguer va deixar per nosaltres.

FLORS DEL CALVARI

Isabel-Clara Simó
Esctora i periodista

Flors del Calvari és un recull poètic publicat el 1896, però iniciat el 1893, car al pròleg Verdaguer diu que va escriure el primer poema, *A Jesús coronat d'espines*, tres anys abans. Parlem del cim de la seva tragèdia, que en aquest pròleg dona peu al poeta a amargues ironies. Dins la seva obra lírica, *Flors del Calvari* és segurament el seu recull més colpidor. És una obra que demostra una gran força poètica tant en la versificació –Verdaguer hi té poemes avançats a la seva època i avançadíssims per a la literatura catalana– i en les figures literàries, agudes com dards, com en una temàtica en què es mostra víctima de les forces econòmiques i eclesiàstiques del moment. És, doncs, per una banda, junt amb el recull d'articles *En defensa pròpia*, un text imprescindible per conèixer la tragèdia verdagueriana des del punt de vista del seu protagonista, i, per l'altra, és un monument poètic d'una bellesa astoradora, impactant.

El recull té tres parts, precedides de dos poemes introductoris: el ja citat *A Jesús coronat d'espines* i *L'arpa*; la primera porta el títol *Crucíferes* i conté 47 poemes d'estrofes i mètriques diverses que l'autor diu que són "un xic a l'estil d'ara", per remarcar-ne la modernitat; la segona la titula *Esplai*, 19 poemes que segurament contenen el millor

*Calumnia, detractor
ta llengua de glavi esmola;
los broncs son mos plaers,
los penjaments la meua honra.*

'Flors del Calvari'

Verdaguer líric, i que ell en diu "les més completes i arrodonides"; la tercera part es titula *Flors de Mira-Cruz*, un conjunt de corrandes breus dedicades al convent d'aquest nom a Sant Sebastià. L'objectiu de *Flors del Calvari* és obsessivament repetit al llarg de tot el poemari: Verdaguer versifica la seva caiguda en desgràcia, la seva expulsió del palau del marquès de Comillas i la persecució eclesiàstica de què va ser objecte. Acusa sense embuts els seus perseguidors, mostra les nafres de la injustícia de què és objecte i, sobretot, declara insistentment que com més l'ataquin més favor li fan perquè és més a prop de Déu. En el judici de Sòcrates, condemnat a mort injustament, el filòsof reitera que la injustícia la cometien els jutges que l'han condemnat, no ell, que és innocent de les acusacions. Doncs, de manera semblant, Verdaguer reitera que cada cop que rep és una corona d'espines que li franquejarà la porta del cel, i que són els seus perseguidors els qui de debò patiran per haver comès una injustícia. Estem davant d'una declaració d'innocència i, alhora, d'un orgull sense esclertes, d'una sobbergueria que ressona encara més en cada senyal d'humilitat. Verdaguer està convençut, i amb raó, de la seva enorme superioritat intel·lectual i poètica; a *Flors del Calvari* demostra que també creu en la seva superioritat moral.

Ja en el poema introductor, *A Jesús coronat d'espines*, el poeta diu: "Donau als altres honor i glòria, / a mi els oprobis, burla i menyspreu;

/ no vull la palma sens la victòria: / ma palma sia la vostra creu", i aclareix al pròleg que sembla que aquest poema sigui una premonició de totes les desgràcies que estan a punt de passar-li; afegeix, amb no poca murrieria: "En ella [en aquesta poesia] jo, potser amb més sentiment i poètica dolença que amb veres ganes de patir per Jesucrist, li demanava «oprobis, burla i menyspreu»; mes a la veritat jo no sabia gaire de quin color anaven vestits, ni quina cara tenien aqueixos poc falaguers ministres de la divina pietat, ni, per altra banda, esperava que vinguessen tan a correuita a veure'm ni fossen tan amatents en oferir-me llur calze d'amargor". També està convençut que té en la ploma una arma formidable de què estan mancats els seus enemics: "En vingueren a trucar a la meua porta tantes i de tantes menes [de contrarietats], que fent los ulls clucs i perdent-los la por, per aconhortar-me'n, proví de convertir mes penúries en cançons (...). Des de llavors, a quiscun que em venia a donar càstig, l'hi feia pagar amb una tirada de versos. (...) Si em venia a picar [la creu que li infligien] transfigurada en vespa, jo li deia: pica i picaré; i quan ella m'havia clavat lo fible, jo, a tornajournals, li clavava una agulla al clatell". Després, diu que s'ha dedicat a recollir els escarnis i les humiliacions com qui recull un tresor; ho fa, per exemple, en els magnífics hendecasíl·labs d'un poema tan enlluernador com *Sum vermís*: "Des d'avui colliré los vilipendis / i llengoteigs com perles i topazis / per la corona que en lo cel espero". Voldria citar, per acabar, alguns dels poemes que més m'han colpit: *A mos bescantadors (Amadíssims enemics...)*, *A un detractor* ("Calumnia, detractor, / ta llengua de glavi esmola; / los esbroncs són mon plaer, / los penjaments la meua honra"), *Si us plau* ("Coronau-me de menyspreu, / abrigau-me de congoixes..."), *Lo calze i l'arpa* –un dels seus poemes més celebrats–, i òbviament *Sum vermís*, entre molts d'altres. Un triomf del poeta, és cert, però fou un pírrica victòria: els seus perseguidors encara avui "esmolen la llengua de glavi". I un llibre indispensable, enlluernador.

EN DEFENSA PRÒPIA

Josep Faulí
Periodista

Adreta llei es pot parlar de "periodisme autobiogràfic" en relació amb els articles de Jacint Verdaguer *En defensa pròpia*. És una expressió rigorosament exacta, perquè es tracta d'escriure pensats per a la premsa diària en què l'autor parla, sobretot, d'ell mateix. Cal, però, fer més precisions per evitar equívocs, perquè, tot i que aquesta obra verdagueriana, fruit de la juxtaposició de dues sèries d'articles publicades els anys 1895 i 1897 a la premsa barcelonina, és en principi la més *periodística* de totes les seves, el caràcter autobiogràfic l'allunya d'una funció en què l'autor, normalment, té prohibit el paper de protagonista. L'escriptor, en aquestes proses, extremadament preocupat per la recepció dels seus treballs, escriu textos que més que actuals creen l'actualitat. Des del títol genèric dels articles, però, ell no enganya ningú i fa la seva defensa, la seva gran defensa.

Els articles, convertits en llibre, es presenten en les dues sèries en què van ser

Com i per què llegir .....

publicats. La del 1895 es titula *Un sacerdot calumniat* (11 articles i un "comunicat" inicial) i la del 1897, *Un sacerdot perseguit* (26 articles amb una explicació prèvia). La primera sèrie va ser publicada en volum dues vegades per *L'Avenç* el mateix 1895, mentre que la segona no ha tingut mai una edició independent. El 1907 les dues sèries van aparèixer plegades dins de la primera edició d'obres completes de l'escriptor.

En defensa pròpia, més d'un segle després de la seva redacció, roman dempeus com una de les grans obres de Verdaguer i, sens dubte, com la més destacada de les escrites en prosa. En una primera consideració, continua essent una aportació decisiva, tot i que lògicament partidista, el coneixement del drama verdaguerià, però el seu caràcter informatiu és més gran perquè, per sortir d'una situació compromesa i decisiva de la biografia del poeta, esdevé una gran eina d'apropament a la seva personalitat, rica i complexa, no gens lineal.

El sacerdot Verdaguer, però, era sobretot un escriptor. Per això, en aquests articles autoreivindicatius el que hi domina és la força de la prosa, més contundent i tallant que mai, més rica tant de lèxic com de força que en cap altre cas, d'un poeta que va demostrar que era un prosista excepcional. Això, però, enlloc resta tan clar com a les pàgines d' *En defensa pròpia*, on valorar globalment el prosista, però, no pot fer oblidar-ne aspectes parcials i coincidents com els de polemista i argumentador, ja molt ben assenyalats fa uns anys per Josep M. Casaus.

És apassionat, però clar. És ric, però simplificat. És aparentment senzill, però efectivament profund. Com ell mateix subratlla, es basa sempre en el llenguatge popular, de manera que els articles són una bona mostra, en el terreny de la prosa, de la seva generosa aportació a la llengua literària. Sempre sense enfarfec i amb bon gust. Sembla clar que la mateixa teologia d'aquestes proses el condiciona en sentit positiu: aqueferat com està a fer-se un vestit a la mida de les seves necessitats, no té temps d'entretenir-se posant-hi farbalans. No hi ha, per tant, adjectius balders, ni n'hi ha, tampoc, de massa ensucrats. Hi ha fets i idees explicats amb la llengua del poble que un literat de mena fa generosament literària.

En defensa pròpia és inseparable del drama verdaguerià, tant perquè en dona una versió

La poesia és una ucell del cel que fa sovint volades a la terra, per vessar una gota de consol en lo cor trist dels desterrats fills d'Eva.

'Aires del Montseny'

com perquè, de fet, en forma part. Això és important no pas pel drama mateix, sinó per la rellevància del seu protagonista. Ara, però, amb la perspectiva d'un segle, la categoria dels articles dimana, sobretot, de la claredat, la força i l'efectivitat de la seva prosa, de la contundència de la seva argumentació i, fins i tot, de la bellesa creada a partir d'elements ni bells ni agradables. Per això, es tracta d'una de les parcelles de l'obra verdaguerià que menys ha envellit i que, per tant, conserva molts valors més enllà dels simplement històrics o documentals.

Sortosament, des de començaments d'any, *En defensa pròpia* es pot llegir en una edició responsable (1a. edició del gener, 2a. del març), preparada per Narcís Garolera per a la col·lecció *L'Ull de Vidre* de Tusquets. És una edició que s'enriqueix amb un pròleg suggerent i documentat, unes notes biogràfiques dels principals protagonistes i uns apèndixs on hi ha sis articles inèdits.

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

**En lo festi de la Glòria,
¿quin serà lo meu vestit?
Lo vestit que aci en la escoria
mos treballs m'hauràn teixit
(Flors del Calvari)**

SANT FRANCESC

Isidor Cònsul
Editor

La vigília de Sant Francesc d'Assís de 1895, a la Tipografia l'Avenç, es va acabar d'imprimir un recull de 43 poemes i un pròleg batejats per Verdaguer amb el títol *Sant Francesc i la remarca unitària de Poema*. Una voluntat xocant si pensem que *Sant Francesc*, més que un poema en sentit estricte, és una cadena de composicions escrites en un procés de més de vint anys i vertebrades pel poeta a l'entorn de dos eixos, la biografia del sant i el món franciscà. Verdaguer mateix ho reconeix en el pròleg quan escriu que, en els primers mesos de 1895, van trobar el caient definitiu una colla de romanços començats en "la primavera de ma vida". És una estructura que li va permetre barrejar poemes de tres moments vitals diferents: un romanç de 1874, *Sant Francesc s'hi moria*, uns altres escrits el 1882 en la foguerada apologètica del setè centenari de naixement de sant Francesc, i els poemes que va escriure a la Gleva en els primers mesos de 1895. La força de les darreres composicions i el bell text que hi va posar de pròleg van capgirar els primers objectius apologètics i convertiren el volum en un mirall per reflectir la crisi personal d'aquells anys, raó per la qual *Sant Francesc* guarda paral·lelismes amb els versos de *Flors del Calvari* i els articles *En defensa pròpia*.

Es pot parlar, doncs, de *Sant Francesc* com d'un poema per a una vida tant des d'una perspectiva cronològica com evolutiva. Pel que fa a la primera, només cal apuntar els 26 anys que llisquen entre el poema d'estrena, *Sant Francesc s'hi moria*, i els datats la primavera de 1895. Dit d'una altra manera,

entre el cap i la cua d'aquest cademat de poesia franciscana es va escolar la meitat del periple biogràfic de Verdaguer, entre els 24 i els 50 anys.

Els tres moments d'eclosió franciscana en la poesia de Verdaguer es corresponen amb tres etapes biogràfiques diferents. Falcada per tres dates (1869, 1882 i 1895), la construcció de l'obra camina en paral·lel amb les giragonses d'un procés evolutiu de la vida i l'obra de Verdaguer. El primer poema s'inscriu en el giravolt romàntic de vinculació a la terra, com correspon a un poeta que, dos anys abans de la primera versió coneguda del poema, havia manifestat, en el parlament inaugural de l'Esbart de Vic, que calia obrir el cor "als records d'aqueixes clotades i afraus, aqueixos passeigs i torrenteres! (...) Allavors com per art d'encantament, se'ns obriran les roques per ensenyarnos sos mes amagats secrets, i les serres i plans nos obriran los llibres d'or de ses recordances".

El segon moment és de la tardor de 1882, quan el poemari creix per la donació del poeta a la militància religiosa. Són els cinc romanços que conformen *Salteri franciscà*. Romancets sobre la prodigiosa vida del patriarca sant Francesc, fruit d'un compromís propagandístic motivat pel setè centenari del naixement del sant, una efemèride molt celebrada en tot el món catòlic. Per a Verdaguer va suposar, com altres campanyes religioses, el lliurament del sacerdot a una poesia de devoció forçada per les circumstàncies, on la llibertat del creador se subordinava a l'eficàcia militant de l'apologètica. L'efemèride franciscana es recorda com una fita important dins de l'Europa catòlica i a Itàlia va començar a preparar-se quatre anys abans. Va ser un dels senyals del ressorgiment eclesial després de les sotragades revolucionàries del XIX i la crida a festivar-la es va acomboiar fins i tot per una encíclica papal. A Catalunya, els actes es prepararen com una còpia dels organitzats a Itàlia i, si el plat fort de la commemoració italiana fou una peregrinació multitudinària a Assís, aquí se seguí el mateix exemple sense sortir de casa, peregrinant a les geografies de tradició franciscana, la més coneguda de les quals era l'ermita de *Sant Francesc s'hi moria* a la Plana de Vic.

Tretze anys després, el 1895, *Sant Francesc* va entrar en saó definitiva quan el poeta, a l'eix de la pròpia tragèdia, va interioritzar les essències franciscanes i va dissenyar un mirall que en reflectia les pròpies angoixes. Són els poemes que va acabar a la Gleva i els que va datar després d'haver-ne fugit. D'altra banda, i amb una habilitat innegable, Verdaguer va apuntar en el pròleg els paral·lelismes que podien establir-se entre el seu drama i les peripècies del sant d'Assís desheretat del seu pare, traït pel seu mateix germà, esbroncat i escopit pels seus amics, i perseguit a colps de pedra i a grapats de fang pels nois del carrer, com un home faltat de judici... A poemes com *Follia Santa*, *Impressió de les llagues*, *Fra Ginebre* o *Jacoponi*, Verdaguer es refereix a sant Francesc i a noms fonamentals del franciscanisme, però també deixa oberta la porta perquè el lector, si vol, estableixi el joc de miralls paral·lels que s'hi escau.

Com a síntesi evolutiva, *Sant Francesc* viatja en la metamorfosi de l'èpica a la lírica: l'escapça fou el romanç llegendari d'una tradició que va evolucionar, en el segon estadi, cap a l'èpica d'una pedagogia vinculada a la propaganda catòlica, i va entrar en el darrer tombant del seu procés com el llibre madur d'un angoixada experiència lírica.

Com i per què llegir .....

PÀTRIA

Ramon Pinyol i Torrents
Vicerector acadèmic de la Universitat de Vic

De tots els llibres de Verdaguer, és innegable que *Pàtria* (1888) és el que té un títol més contundent. En aquell moment, el terme ja devia començar a provocar urticària perquè gairebé tots els crítics, catalans o no, es veuen obligats a justificar que la poesia verdagueriana no té pas un component antiespanyol, cosa que és així, per bé que sí que hi ha un fort sentiment anticastellà i antifrancès. De fet, deixem-ho clar, per a Verdaguer la pàtria era, seguint el seu sentit etimològic i tradicional, la terra dels pares. Tot el que s'hi relacionés podia ser objecte del sentiment patriòtic. La pàtria per a Verdaguer, però, "era obra i do de Déu", com deia Carles Riba, i a un cert nivell –lingüístic, cultural i històric– integrava tots els territoris de parla catalana. De tota manera, els poemes de *Pàtria* se centren, sobretot, a la Plana de Vic i al Principat, i només atenyen altres nivells com a contextualització historico-cultural (els països de parla catalana o de l'antiga Corona d'Aragó) o historico-política (Espanya: l'aparell de l'Estat i un cert destí comú, sobretot en l'aspecte religiós).

Però què és *Pàtria*? Doncs, una autoantologia de la poesia civil –la no religiosa– escrita entre 1865 i 1888 per Verdaguer. Són quaranta-sis poesies, de les quals només catorze eren inèdites. En el llibre són presents tots aquells elements que configuren la noció verdagueriana de pàtria: el paisatge, la història, els mites, els costums, els homes, la religiositat, l'enyor de la terra. L'autor, és clar, hi va recollir alguns dels seus èxits, com ara l'oda *A Barcelona* (de la qual l'Ajuntament en va fer una edició de cent mil exemplars, una tirada inimaginable per a qualsevol escriptor europeu de l'època), l'elegia *La barretina* (que, musicada, entre d'altres per Cándid Candi, Francesc Alió, Josep Rodoreda o Joan Baptista Lambert, era l'himne catalanista per excel·lència del darrer terç del segle XIX), *Lo pi de les tres branques* (en aquest poema es crea la simbologia nacionalista d'aquell fenomen arbori), *Don Jaume en Sant Jeroni*, *La cançó del raier*, *Les barres de sang* o *La palmera de Jonqueres* (gran elegia per la destrucció dels monuments religiosos barcelonins, convertits en "places, magatzems, pisos i teatres"). També hi va incloure peces llargues d'especial significació, com *Los dos campanars* (origen del llibre *Canigó*, de 1885, però on no el va integrar fins a l'edició de 1901) o *Lo Farell*, potser el seu poema polític més explícit, versió poètica del Memorial de Greuges de 1885, que conté versos tan contundents com aquests: "De treballar voldrien privar-nos a nosaltres (...) / Voldrien que acotàsseu la testa gegantina, / Montseny, i tu, muntanya de Montserrat divina, / perquè Castella és plana? Perquè no té marina, / voldrien que venguéssim els ports a l'estranger?".

Hi ha en el volum, com he assenyalat, poesies inèdites, algunes de les quals van obtenir després una gran difusió, com és el cas de *L'emigrant* ("melanconia covarda, enyoradora, gallega", en deia Eugeni d'Ors, mostrant-se incapaç d'entendre per què tenia "entre nosaltres valor nacional"), de *La Plana de Vic* o de *Lluny de ma terra*, una de les fites del cicle de peces d'enyorament, que conté, en la segona part, una havanera que comença: "Quan a Cuba jo arribí / me n'ani

a l'hermosa platja, / a la platja d'Orient / que mira a l'indret d'Espanya. / Davant mos plorosos ulls / papalloneja una barca / on canten los mariners / una havanera galana. / Cantau, mariners, cantau, / no sou com jo lluny de la pàtria!"

S'ha de destacar, finalment, que el llibre inclou, sobretot, composicions patriòtiques, dins l'estil englantinista propi dels anys 60 i 70 del segle XIX, que Verdaguer va cultivar també, en especial en els anys més joves, i que li va donar alguns accessits en els Jocs Florals. Aquest és el cas, per exemple, del llarg romanç *Nit de sang* (centrat en el Corpus de Sang), on la força del lèxic i de l'estil verdaguerians van fer exclamar al poeta Josep Lluís Pons i Gallarza que Verdaguer hi havia "confós el Parnàs amb la carnisseria". En definitiva, *Pàtria* té interès, entre altres raons, perquè permet veure una àmplia mostra de temes, formes i registres de la poesia de Verdaguer i, sens dubte, algunes de les seves composicions més interessants i emblemàtiques.

RONDALLES

Joan Antoni Paloma
Catedràtic de l'IES Mercè Rodoreda de l'Hospitalet

Rondalles és un llibre pòstum de Verdaguer. Per Narcís Garolera sabem que, si s'hagués publicat en vida de mossèn Cinto, el poeta li hauria donat el nom de *Terreroles (rondalles, llegendes i tradicions)*. I hauria estat un títol més bell.

Terreroles: quin sentit de la bellesa de la llengua tenia Verdaguer! I més exacte, ja que copsa molt millor el que hi ha en el volumet.

Afanyem-nos a dir que, en aquest llibre, Verdaguer no va inventar res. Va recollir el material que li havia transmès la tradició oral (era un apassionat d'aquesta mena de literatura) i després el va redactar amb la seva excel·lent prosa.

Però és bo de desglossar aquests dos conceptes.

Els romàntics es van estimar molt la literatura de transmissió oral i sovint es van deixar amarar per les seves obres. Faig una cita que considero molt important, pel que fa a aquest tema, de Ramón Menéndez Pidal: "Y así clarísimos varones de todas las naciones no han desdeñado de beber en tan puros manantiales [els de la literatura oral]: Goethe, Heine, Walter Scott, Nerval, Garret, Herculano, Bécquer i Verdaguer".

Aquesta és la cita, però ja abans Milà i Fontanals s'havia adonat que Shakespeare se n'havia aprofitat a *El Rei Lear* i a *Hamlet*.

És cert que Verdaguer ha estat poc valorat per persones que no l'han llegit. Però als que l'han llegit amb una mica de profunditat no els costa gens de situar-lo entre els grans poetes europeus. D'aquí l'oportunitat d'aquesta cita. No oblidem, però, que el llibre de què parlem està escrit en prosa i en això Verdaguer també va excel·lir. S'ha dit que era més bon prosista que poeta, però aquesta afirmació és fruit de la ignorància. Per dir això cal no haver llegit *Canigó* i altres obres; tot i que hi ha acord que és el millor prosista català del XIX i que la seva prosa té molts registres. En aquest volum se'ns revela com un excel·lent narrador. En la bellíssima prosa *En Rovira de Sau-Aguiló*, que havia romàs inèdita i que va ser editada per Ricard Torrents, a més del que hem dit, ens deixa veure una capacitat per a una prosa lírica deliciosa. A *En defensa pròpia* ens dona una literatura periodística d'eficàcia demolidora.

A *Rondalles* hi trobem una prosa d'una agilitat i una gràcia innegables, a més del seu excel·lent lèxic català. Hi ha persones que no han llegit Verdaguer perquè no els destorbés la seva devoció fabriana, però això és desconèixer Fabra i Verdaguer. El mestre Fabra va fer servir l'obra de Verdaguer com cap altra d'escriptors catalans moderns per a la seva tasca de depuració i fixació de la nostra llengua literària. Ha dit ben clar Josep Pla: "La llengua de Fabra no és la dels noucentistes. És la de Verdaguer, Ruyra i Maragall".

Diguem finalment que és un llibre d'aquells que recomanem a tothom perquè va bé per a qualsevol edat. Jo mateix he comprovat com ha agradat a alumnes de primer d'ESO i de l'extingit tercer de BUP.

Si n'haguéssim de triar un fragment, escolliríem el del principi de *Lo mariner de Sant Pau*. A més del que ja hem dit, l'excel·lent català de Verdaguer, s'hi veu molt clarament allò que Ricardo Gullón digué que tenia García Márquez: "El olvidado arte de contar". Tots els registres de la prosa verdagueriana surten en aquesta llegenda.

"Quin nom aquest per un pagès i per un pagès d'un racó lo més arraconat del Pirineu! Si era mariner lo fundador d'aqueixa gran masia, com s'establí a sant Pau de Segúries? I si era un llaurador o un terrinent de sant Pau, com i per què prendria aqueix nom? Aqueixes raons me feia jo a mi mateix al veure per primera vegada ja fa trenta anys aquella pagesa grossa i superba entre les superbes i grosses de la muntanya. Desitjós de saber-ne quelcom si no el cap del fil, demaní el seu parer a tres o quatre vellets del poble, i un de Gollut, que tenia una memòria tan llarga com sa barretina vermella que li penjava esquena avall, me contà a glops la següent història".

I llavors ens narra la bellíssima llegenda.

Verdaguer comença *in media res*. És després que passa a la narració i fa totalment còmplice el lector amb les interrogacions retòriques. El seu català és a voltes oral, com ara quan empra la locució "el cap del fil", però a la seva ploma pren una gran bellesa literària. També empra el registre culte en la forma verbal *demaní* –tot i que segueix ben viva en molts punts del País Valencià– que a les seves mans no ens sembla gens ni mica encarcerada. També demostra el seu ofici quan dona detalls (segons Mercè Rodoreda el més important) com ara quan explica com era i com li penjava la barretina al pagès. L'adjectivació també és molt encertada.

Un deliciós volumet.

Com i per què llegir .....

CANIGÓ

Ricard Torrents
Rector de la Universitat de Vic

Vaig fer la primera lectura de *Canigó* a l'adolescència, en els anys que demanava a la poesia que m'enrampés. L'edició que llegia, de 1945, era amb ortografia prefabricada, arcaica, i portava unes il·lustracions banals que no m'ajudaven pas a imaginar-me Griselda, coronat de violes de bosc son front serè. Prou que m'hauria agradat que, com a Gentil, les filles de la terra em robessin mon cor, però no aconseguia d'enfilar-me en el carro volador de Flordeneu i contemplar des de l'aire la magnòlia immensa de la muntanya de Canigó o adormir-me entre els arbres de l'illa delitosa.

No hi hagué, doncs, electricitat i vaig desar el poema a la lleixa de la memòria on guardem els llibres que un dia, si ens vaga, tornarem a llegir. *Canigó*'s hi va passar molts anys, a l'espera que em tornés el delit de llegir-lo. No fou fins després d'una llarga marrada, que passà pels romàntics germànics. En els meus estudis a Tübingen em vaig acostar al grup d'escriptors que hi varen construir el primer gran edifici de l'Idealisme, Hölderlin, Hegel, Schelling, quan eren estudiants del seminari eclesiàstic protestant, com jo ho havia estat del catòlic de Vic. Més que la de cap altre, l'aventura personal i poètica de Hölderlin, traspasada a *Hiperion*, sí que m'enrampà. Per això vaig començar-ne la traducció.

De retorn a Catalunya se'm va il·luminar la lleixa dels llibres reservats a la relectura. *Canigó* n'era un. L'autor, Verdaguier, encara patia els efectes del desprestigi que li havia causat el nacionalcatolicisme dels anys quaranta i cinquanta, i de la manca de capacitat subversiva que les tendències imperants en els anys seixanta demanaven a la poesia. Llegir o rellegir el poeta de Folgueroles a les acaballes del franquisme era una activitat que calia fer en secret, si un no volia convertir-se en baboia de l'escarni.

El vaig rellegir, doncs, fent veure que m'ocupava de la biografia del poeta i dels llocs de memòria que havia deixat a la Plana de Vic. Al primer contacte vaig sentir que el cavaller Gentil, l'aligó tendre, agafava l'envergadura d'un heroi romàntic, i que les figures femenines de la pastora Griselda, de la fada Flordeneu i de la comtessa Guisla prenien l'aurèola de les heroïnes decadentistes que anunciaven el Modernisme. Més enllà dels cants de guerra, convencionals, *Canigó* m'enganxava pels himnes d'amor i de comunió amb l'esperit còsmic.

El cant de Gentil enamorat, guerrer convertit en poeta, és la joia central d'un collaret de pedres precioses, que són els dotze cants del poema, cada cant un enfilall de brillants. És el cant del desig enyorat d'una felicitat inconcreta però real, inabastable però pròxima. El cant de la insatisfacció de l'amor. Si l'amor no porta a l'absolut, per què Gentil en sent la presència a dins el cor?

"Mes, si jo et tinc, per què m'enyoro? / si tu em somrius, doncs, de què ploro? / Lo cor de l'home és una mar, / tot l'univers no l'ompliria; / Griselda mia, deixa'm plorar!"

A l'origen del poema hi ha l'elegia *Los dos campanars*, els dels monestirs de Sant Martí del Canigó i de Sant Miquel de Cuixà. La contemplació d'aquelles ruïnes, símbol de la prostració del poble català, va inspirar al poeta un càntic a la Catalunya renaixent de

ses ruïnes, que al segle XIX, amb la industrialització, reprenia l'embranchada nacional, que es feia visible a l'Exposició Universal de 1888. *Canigó* havia de ser tot sencer un himne exultant. Per això el poeta no va incloure l'elegia dels campanars a la primera edició del poema, de 1886, i l'acabà amb un cant a la pàtria. Era el mateix any que el bisbe Morgades, a qui era dedicat el cant XI com si fos un nou bisbe Oliba, constructor de Ripoll, l'havia coronat poeta de Catalunya.

A l'edició de 1901, en canvi, pocs mesos abans de morir, Verdaguier va canviar el sentit global de *Canigó*. En va treure la dedicatòria al bisbe Morgades, de qui havia rebut el terrible càstig de la suspensió *a divinis*, amb un assetjament implacable que l'havia fet passar per deshonest i boig, i va incloure-hi l'elegia *Los dos campanars*. Així, el poema acabava amb un epíleg de desconfiança en tota obra humana i de confiança només en la muntanya, obra divina.

"Lo que un segle bastí, l'altre ho aterra, / mes resta sempre el monument de Déu; / i la tempesta, el torb, l'odi i la guerra / el Canigó no el tiraran a terra, / no esbrancaran l'altívol Pirineu."

DIETARI D'UN PELEGRÍ A TERRA SANTA

Pilar Rahola
Periodista i escriptora

Diu en els verdaguierians, entre ells la seva primera ploma biogràfica, en Ricard Torrents, que Jacint Verdaguier va viure a Terra Santa "una nova conversió". Més que no pas viatjar cap enfora, a la recerca

de paisatges exòtics i mítics, l'home de vocació mística que fou va fer una travessia cap a la pròpia fe, viscuda des d'aquell moment d'una manera encara més abrandada. Després de Terra Santa, Verdaguier inicia un viratge espiritual que el durà a intensificar el dejuni, l'oració i el sacrifici, i res, ja, serà igual. La "cruel i deïcida" Jerusalem, que l'espanta i l'enamora, i amb ella tots els indrets on encara ressonen les petjades de Jesús, marquen la seva part més

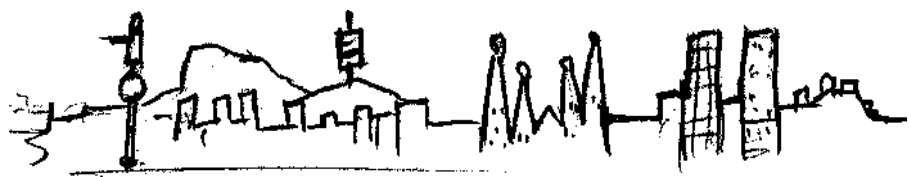
espiritual i, llibre en mà, podríem gosar dir que Verdaguier va ser, a Terra Santa, molt feliç. "La impressió que fan los grans mots de l'Evangeli en lo lloc de la mateixa escena és superior a tota ponderació", diu a Gàlala, a la vora del Jordà. La seva mirada, d'observador incisiu i inquiet, esdevé una mirada introspectiva, com si les oliveres no fossin el paisatge de finals del XIX, sinó el dibuix precís de gairebé dos mil anys enrere. Viatja en l'espai però viatja també en el temps i d'alguna manera aconseguix escriure un llibre pont entre el batec de la modernitat i els orígens bíblics. Llegir *Dietari d'un pelegrí a Terra Santa* des d'aquesta perspectiva de fe ha de ser, sens dubte, d'una intensitat que sobrepassa la pròpia força de la lectura.

Però per a lectors amb menys vocació religiosa, el vell i prou desconegut llibre de Verdaguier ofereix incentius més terrenals i alhora igualment intensos. ¿Com és la mirada d'un capellà catòlic, intel·ligent i culte, de les darreries del XIX, sobre aquest paisatge torturat on encara no existeix l'Estat d'Israel, ni la lluita palestina, ni els Sharon ni els Hamàs, però ja ressonen els frecs de tres déus que es miren de cua d'ull? Seria d'una ingenuïtat imperdonable esperar de Verdaguier una visió progressista o fins i tot tolerant, encara que sigui perspicaç. Com no pot ser altrament, doncs, el llibre de Verdaguier és, en frase de Ramon Pinyol, *políticament incorrecte*, tant que menysprea els àrabs que troba al seu pas: "Raça fanàtica, sorda i cega, ramada d'hommes que el profeta Mahoma junyí a son carro en son triomf a través de l'Àfrica, l'Àsia i Europa, moros que tenen una fe cega, tan cega que necessita de la nit de la ignorància per viure"... Menysprea encara més els ortodoxos, coptes i tota mena de protestants que troba als llocs sagrats i els epítets que els dedica són ben acolorits: "cismàtics", "sectaris", "ignorants", "fanàtics"... Però sobretot, en coherència amb la seva fe viscuda sense gaire filtre racional, expressa el seu menyspreu, ratllant l'odi, cap als jueus que es troba, "pobres i avilis nets de sos botxins", i els descriu amb tota mena d'improperis. "Cada any se beuen la sang d'un infant cristià", assegura convençut, i convençut està, també, de la seva culpa assassina. Pitjors que "moros" i "sectaris de Luter", els jueus són, en verb verdaguieria, curulls de tots els defectes que espanten un home sant. Com és evident, doncs, no es tracta de la visió d'un demòcrata solidari o d'un creient interreligiós o senzillament d'un observador neutral. És la visió honesta i salvatge d'un catòlic convençut de

l'hegemonia prepotent de la seva fe per damunt de les altres, fora de la qual els pobles de Terra Santa viuen en la pura incivilitat.

Per què llegir ara la visió necessàriament esbiaixada del pitjor Verdaguier ideòleg, damunt d'una terra convulsa? Primer perquè és el Verdaguier prosista, tan poc llegit, tan poc fruit i tanmateix tan brillant. Segon, perquè la mirada de Verdaguier travessant Jericó, Nàbulus, Betlem, Natxaret, Carmel, Jerusalem, Ram Allah, i fent-ho des de la perspectiva de més d'un segle, és d'un interès extraordinari, fins i tot periodístic. No només existien les *ramallahs* quan Verdaguier va trepitjar-los. Existien *ramallahs* habitades per àrabs, per jueus, per cristians... Per a aquells que creuen, per exemple, que els jueus fa quatre dies que hi són, es trobaran amb alguna sorpresa... Però sobretot Verdaguier, amb la seva mirada obliqua, amb els seus tics racistes i intolerants respecte als altres, ens dóna molta informació de com es va congriar, memòria enllà, l'odi entre religions. Tres déus únics, tres úniques creences, tres úniques fes. Inexorables, inapel·lables. Tres déus i una sola, estreta, eixuta, indòmita terra. Res del que passa ara hi és aliè.

Les ciutats de Verdaguer .....

BARCELONA

Francesc Codina
Especialista en l'obra de Verdaguer 'Barcelona'

Com altres gran escriptors occidentals, Verdaguer va reflectir en els seus escrits l'impacte d'un fenomen històric de primer ordre: l'eclosió de la ciutat industrial, encarnada en la Barcelona de la segona meitat del segle XIX. Durant aquest període, la capital de Catalunya va sofrir una autèntica metamorfosi. Va ser el resultat de la industrialització, l'enderrocament de les muralles, la urbanització de l'Eixample, l'organització de l'Exposició Universal del 1888 i l'annexió dels municipis veïns. Tot plegat va propiciar un salt demogràfic espectacular: dels poc més de dos-cents mil habitants del 1860 fins als més de mig milió del 1900. Alhora, enmig de la intensificació dels conflictes polítics i socials, Barcelona va esdevenir un formidable centre impulsor d'iniciatives artístiques i culturals, des de la instauració dels Jocs Florals fins a l'esclat de l'arquitectura modernista.

Verdaguer ens ha deixat un testimoni literari excepcional d'aquesta mutació històrica. La seva percepció de la ciutat va ser sempre, com a mínim,

ambivalent. En l'etapa juvenil va oscil·lar entre la fascinació i la repulsió. Com a escriptor jove i ambiciós, era molt sensible a l'atracció de Barcelona, per on calia passar si es volia prosperar en el món de les lletres. Però, com a jove muntanyès seminarista, format en una cultura tradicional i religiosa, li dolia el contrast entre una Muntanya senzilla i virtuosa i una Babilònia sofisticada i moralment relaxada. Aquesta dialèctica s'expressa en el romanç juvenil *Diades de glòria*, escrit arran dels primers èxits que va assaborir en els Jocs Florals del 1865. En els versos finals, la protagonista femenina –un *alter ego* del poeta, que es debat com ell entre la sobrietat muntanyenca i les esplendors urbanes– resol el conflicte a favor de la ciutat, amb una frase premonitòria: “quan no seré pagesa, / seré barcelonina”.

En l'etapa de plenitud, Verdaguer, instal·lat al Palau Moja de Barcelona, on gaudia del mecenatge dels marquesos de Comillas, va encaixar l'embranchada de la ciutat amb una reacció ambigua, que oscil·la entre el plany i l'entusiasme. Plany pel

Verdaguer volia una Barcelona que fusionés la modernitat amb la tradició, el progrés amb la fe

procés de laïcització, per la propagació d'ideologies hostils a l'Església i la cultura tradicional, i també per la desaparició d'edificis religiosos emblemàtics, com va denunciar a *La palmera de Jonqueres*, de *Pàtria* (1888): “lo fill veu fer teatre del temple de sos pares.” Entusiasme pel progrés econòmic i la creixença urbana, que va celebrar en l'oda *A Barcelona* (1883), en la qual la ciutat –en contraposició a París, la gran urbs descristianitzada– és invocada com una capital providencialment elegida, cridada a fusionar la modernitat amb la tradició, el progrés amb la fe: “Treballa, pensa, lluita; mes creu, espera i ora”.

Les tràgiques vivències que Verdaguer va experimentar en els deu últims anys de vida van enriquir la seva percepció de la ciutat, i van congriar-ne una nova representació, sovint ombrívola i inquietant, a voltes esperançada. Així, en la poesia *A un rossinyol de Vallvidrera*, Barcelona hi apareix com una gàbia que amenaça d'empresonar el rossinyol, l'ocell del paradís, cantor com el poeta de l'enyor celestial, si s'arrisca a deixar la puresa deserta dels cims i a davallar a la plana habitada. Allà baix, la xarxa de carrers de l'Eixample, simètrica i uniforme, obra de l'home, captura els éssers esqueixats de la natura exuberant i multiforme, creació de Déu, com s'exemplifica en la prosa *A l'alzina del passeig de Gràcia*. O bé en el poema *Les tres muntanyes*, en què els antics pagesos dels vessants de Collserola són transfor-

mats en *ciudadans* a mesura que la ciutat allarga els seus tentacles, les carreteres i els ferrocarrils. Una imatge que fa pensar en el poeta flamenc d'expressió francesa Émile Verhaeren, autor de *Les Villes tentaculaires* (1895).

Si s'observa globalment, l'experiència de Verdaguer en relació amb l'àmbit urbà, poèticament transfigurada, traça una trajectòria que va de les il·lusions de la joventut a les constatacions de la maduresa, i d'una primera esperança de glòria mundana a una darrera esperança de glòria espiritual. Com ja ha estat dit, el punt d'arrencada es troba en la poesia juvenil *Diades de glòria*, en què Barcelona és pressentida pel jove escriptor com el marc del futur triomf literari i social. El punt d'arribada es pot situar en la prosa dels darrers anys *Lo cornamusaire*, que constitueix una rèplica de *Le vieux saltimbanque*, un dels més celebrats petits poemes en prosa de Baudelaire. El poeta se'n presenta ara socialment rebaixat, abatut per la tribulació i l'*esplín*, convertit en un personatge anònim enmig de la massa urbana, que tanmateix, bo i desafiant la incomprensió col·lectiva, s'aferra a la poesia com a via de salvació personal.

Així doncs, la imatge de la ciutat que projecta l'obra de Verdaguer no pot ser reduïda a cap formulació esquemàtica. És justament per la seva ambigüïtat visionària –i no pas pel seu llast ideològic o pel seu localisme històric i llegendari– que alguns dels textos verdaguerians sobre Barcelona resulten pertinents per al lector d'avui. Per la mateixa raó que ho són alguns dels escrits d'altres grans poetes sobre altres grans ciutats, com els de Wordsworth sobre Londres, Whitman sobre Nova York i Baudelaire sobre París.

ROMA

Rosend Arqués
Professor de filologia italiana de la UAB

Tots els camins porten a Roma? Potser sí. Però només una Roma ha de colpir el viatger. Les altres Ciutats Eternes possibles són tan sols il·lusions òptiques, fruit de la visió fragmentada que presenten multitud de bocins d'un mirall trencat. Per tant, no la ciutat d'interès arqueològic de *Les antiquités de Rome* de Du Bellay, del *Voyage en Italie* de Chateaubriand (que la considerava el “museu més meravellós de la terra”) o de *Promenades de Rome* de Stendhal (que li produïa una emoció tan forta i comunicable només comparable a la música de Cimarosa), ni l'urbs creada i ordenada per l'art descrita per Goethe en el seu *Viatge a Itàlia* o la dels turistes que a final del segle XIX començaven a ser legió, ni fins i tot la ciutat enrunada que, malgrat tot, encara podia ser “centre espiritual i intèrpret del món” de què ens parla George Eliot a la novel·la *Middelmarch* (1872). Res. La Roma de Verdaguer (que el 1878 hi va fer un romiatge naval, del qual va deixar constància a *La Veu de Montserrat* d'aquell

any) és l'urbs cristiana, al centre de la qual hi ha el Vaticà, estel i sentit últim d'aquell lloc, sense el qual tota percepció d'aquella és insensata, pur turisme frívol o arqueològic. Costa i Llobera, que també s'hi havia passat força temps, no pot ser més clar: “Lo turista, que no cerca sinó obres d'art, poc trobarà que li cridi l'atenció en aquell cenobi”. Sobretot perquè en aquells anys, els romeus del món catòlic hi anaven a fer costat a Lleó XIII, que com el seu antecessor, Pius IX, es considerava “presoner” del govern italià arran de l'ocupació dels Estats Pontificis. D'aquí que s'interpretés la teòrica quarantena de tres dies que el poeta de Folgueroles i els altres feligresos hagueren de passar al port de Civitavecchia, com una veritable persecució perpetrada pels polítics liberals italians. Vegeu en aquest sentit *Lo romiatge de santa Teresa* dins *Idillis i càntics* i l'*Himne a Lleó XIII* (“Del Vaticà rugeix en l'alta roca, / Mes son rugit és la veu del Cel, / [...] i el Vaticà que avui és un Calvari, / serà per vós un gloriós Tabor”). Si bé el Papa el va rebre a les Galeries del Vaticà, Verdaguer no fa cap referència a Raffaello, a Michelangelo o als molts altres mestres que contenen aquells museus, ni cap menció de Bernini ni de monuments catòlics o pagans de la ciutat. Només parla d'aquesta veu del Cel, de la mateixa manera que interpreta l'ufanosa natura de Vic com el resultat de la predicació que hi feu sant Francesc. La Roma de Verdaguer no és meta, sinó etapa, idea, far que reflecteix la llum de Déu. L'ànima de la ciutat, ve a dir en el seu *Himne a sant Francesc*, només s'obre als romeus, no als viatgers o als turistes.

MADRID

Jordi Graupera
Escriptor

La relació de Verdaguer amb Madrid s'explica molt bé amb la carta que Marcelino Menéndez Pelayo li va dirigir després d'haver rebut i llegit *Canigó*, datada el 25 de gener de l'any 1886. Segurament la connexió entre un Verdaguer que escriu *Pàtria* i una Castella distant quant a amistat però propera quant a amenaça semblaria difícil. Però és en la poesia de Verdaguer i en el seu clericalisme on hi ha un punt de connexió. Al marge de les visites puntuals a la ciutat i de l'acollida que els agustinians li van oferir en les seves hores baixes, la relació de Verdaguer és sobretot poètica i espiritual. En aquests dos sentits és on millor coincideix amb aquesta èpica i aquesta mística de fons catòlic tan ibèriques que apareix amb vehemència a *L'Atlàntida* i el *Canigó*. Per això no és gens estranya la valoració que en fa Menéndez Pelayo: “*Canigó* me parece más humano, y por lo mismo más inte-

resante que la 'Atlàntida', aunque siempre en las obras largas de usted, las partes descriptivas y la parte lírica vencen con mucho a la parte dramática o novelesca. Sin embargo, repito, que 'Canigó', aun bajo este aspecto, interesa y senyala una nueva i fecunda direcció en el talento de usted. Los dos cantos en estilo de canción de gesta son de una rapidez y de un ímpetu guerrero que verdaderamente entusiasma y arrebat. La idea de presentar la civilización cristiana coronando con la cruz los Pirineos y disipando las supersticiones gentílicas que poblaban aquellos valles, me parece feliz y poética, y ha sido buen acuerdo enlazar con ella el nombre del obispo Oliva”.

No oblidem que tot i l'incipient catalanisme romàntic que envolta Verdaguer, ell, com la majoria dels catalanistes del moment, sent que hi ha un destí comú amb tots els pobles d'Espanya, i això es desprèn de la seva poesia. Per això davant un Bodelaire que estava escrivint *Les Flors del Mal* i davant tot un romanticisme europeu que converteix el culte a l'individu en l'epicentre de la seva espiritualitat i de la seva creació, és natural que Verdaguer connectés més amb l'a-fany d'èpica d'un Menéndez Pelayo. I que de la seva relació epistolar en sorgís una veneració i amistat mútues, per això no estalvien elogis: “*Trozos hay en Canigó que igualan o superan a los más celebrados de Victor Hugo, con quien tiene usted un remoto aire de familia, en aquello, se entiende, en que Victor Hugo es digno de alabanza*”.

Verdaguer i Madrid, amics pels versos.

Les ciutats de Verdaguer .....

PARÍS

Ricard Torrents
Rector de la Universitat de Vic

El viatge a París de Jacint Verdaguer, a la primavera de 1884, es va produir en una època en què el melic de França s'havia convertit en la capital mundial de la vida artística i literària, i s'hi respirava l'escat de l'Exposició Universal de 1878. Verdaguer hi va anar amb Eusebi Güell, el capità d'indústria, polític, gendre del marquès de Comillas, mecenes i client de Gaudí. Verdaguer i el futur comte de Güell van arribar a París de tornada d'un viatge al centre i al nord d'Europa, que els va portar als principals centres industrials, Lió, Ginebra, Colònia, Berlín, Sant Petersburg, i va acabar a París. L'objectiu del viatge era vendre la patent d'un invent, aplicat a la fabricació del vellut, de l'enginyer i polític Ferran Alsina, alt empleat i assessor de Güell.

Verdaguer també hi tenia interessos, a París: literaris. Hi va coincidir amb Frederic Mistral, "emporté par le tourbillon de la vie parisienne", a qui havia demanat autorització per traduir al català el poema en provençal *Nerto*, de 1884. Els dos poetes de literatures germanes i sense Estat s'havien conegut a Barcelona, a l'Ateneu, l'any 1868, en ocasió dels Jocs

Florals, quan Verdaguer era tot just una jove promesa i Mistral va profetitzar-li que triomfaria. A París, l'escriptor occità, que l'any 1905 obtindria el premi Nobel, era hoste dels seus col·legues, que volien reconciliar-lo amb la capital de França. Verdaguer va ser el convidat d'honor del sopar homenatge a Mistral, que va dedicar part del discurs a recordar l'estada a Barcelona, la coneixença del jove Verdaguer i l'argument de *L'Atlàntida*.

Dos anys més tard de Verdaguer, va ser Narcís Oller el que va anar a París acompanyat del crític literari i periodista Josep Yxart. Escric això tot i que aparentment res no lliga el viatge de Verdaguer amb el d'Oller/Yxart a París. El primer, capellà catòlic militant, va deixar les seves impressions *A vol d'auell*. Apuntacions d'un viatge al centre i al nord d'Europa, una visió catastrofista del que li suggeria el París revolucionari, babilònia de l'Apocalipsi, inundada pel materialisme. Per Verdaguer, Mistral representava la fe catòlica i el futur de la Provença, mentre que Victor Hugo i Émile Zola no eren sinó expressió de la irreligió i la decadència de França. Oller i Yxart, en canvi, que anaven a veure un Émile Zola tiomfant, veien París com un model social i artístic.

Tant se val. Aquells viatges fan pensar en uns temps en què Europa tenia la capital del món prop de la capital de Catalunya; en què *L'Atlàntida* de Verdaguer i *La papallona* d'Oller eren obres de les editorials de París, amb un mateix traductor, Albert Savine, *Maitre en Gai Savoir*, un temps en què la Barcelona de l'Exposició Universal de 1888, deu anys després de la de París, compliria els desitjos de Verdaguer, d'Oller i d'Yxart d'esdevenir una gran capital per a Catalunya.

NOVA YORK

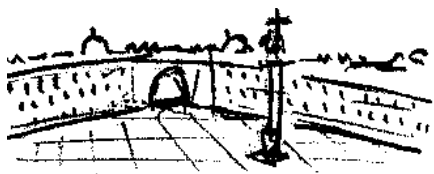
Isidor Cònsul
Editor

Fa un mes i mig vaig parlar de la modernitat de Verdaguer en un hotel del carrer 44, prop de la Cinquena Avinguda, al rovell de l'ou de Manhattan. Va ser en l'acte inaugural de la segona Setmana de Cultura Catalana a Nova York i vaig mirar d'entendre la jugada com una picada d'ullet sobre la fermesa d'una voluntat política i el relleu que es vol donar, tot i les crítiques prèvies, a la recuperació de Verdaguer.

L'acte acadèmic va suposar un retorn del poeta a Nova York 125 anys després que el seu nom s'hi escampés per primer cop des de les pàgines de *La Lluanera de Nova York*, el juny de 1877, en una crònica de Serafi Pitarrà des de Barcelona. Frederic Soler la va escriure el mateix vespre d'aquells memorables Jocs Florals que van convertir Àngel Guimerà en mestre en gai saber i van donar el premi extraordinari a *L'Atlàntida* de Verdaguer. L'ànima del singular Pitarrà era encara traspalsada mentre la redactava. Parlant de *L'Atlàntida* diu que és una obra de geni, on "brolla la inspiració en tots sos cants" i que el seu jove autor, premiat en altres certàmens, no ha fet sinó corro-

borar les esperances que hi havien fundat les lletres catalanes.

Publicació insòlita en ella mateixa, *La Lluanera de Nova York* va ser l'obra d'Artur Cuyàs, un barceloní inquiet de la mateixa lleva de Verdaguer, fill d'un empresari establert a Nova York en negocis d'hostaleria. *La Lluanera* es va ocupar amb atenció dels Jocs Florals i es va afanyar a publicar els poemes guardonats. Davant de la impossibilitat de fer-ho amb *L'Atlàntida*, atesa la seva extensió, Cuyàs va optar, a més de reproduir-ne el sumari, per mantenir el caliu de l'enorme impacte que arreu va causar el poema. Va ajudar a construir el mite literari donant notícia de la recepció bibliogràfica de *L'Atlàntida* fora d'Espanya, a subratllar-ne els projectes de traducció que es posaven en dansa, entre els quals una versió al rus, la traducció francesa de Savine i l'anglesa de Bonaparte-Wyse, i convocant, a més, un concurs per a premiar el millor dibuix sobre *Les glòries de Catalunya* o bé el poema d'en Jacint Verdaguer *L'Atlàntida*, guanyat per Antoni Vilanova. A més, l'epistolari entre Cuyàs i el poeta dona fe del projecte d'un monogràfic sobre Verdaguer a *La Lluanera* que no es va arribar a publicar. L'editor havia previst la reproducció d'un dels cants del gran poema il·lustrat "sia amb un dibuix, sia en vèries vinyetes". "Amb això, amb lo retrato de vostè i la seva biografia i, si tant pogués esperar, amb una petita composició inèdita, lo número tindria un valor inapreciable". El projecte no va tirar endavant, però la revista va continuar amantant a l'obra de Verdaguer: li va publicar dos poemes (*Lo noi de la mare* i *Vistes de Montserrat*) i el va felicitar cordialment quan, amb *La barretina*, fou proclamat mestre en gai saber, el maig de 1880.

SANT PETERSBURG

Maria Lluïsa Plans
Llicenciada en filologia catalana

Entre les moltes cartes d'elogi que Verdaguer va rebre per la publicació de *L'Atlàntida*, n'hi va arribar una d'Ivan Martinov, jesuïta i escriptor rus que vivia a París. Martinov li feia saber que un amic comú, el comte de Puymaigre, li havia deixat el seu poema i encara que no comprenia del tot el català, la lectura que n'havia fet l'havia convençut que els elogis de què havia estat objecte no eren exagerats. El pare Martinov es mostrava enamorat dels passatges *Balada de Mallorca* i *Somni d'Isabel*, que li havien despertat el desig de traduir-les en vers rus per poder donar als seus compatriotes un tast de "petit cel de poesia", perquè a Rússia, li deia, "estimem les coses belles més del que us penseu, i sabem apreciar-les segons el seu mèrit". Martinov va regalar *L'Atlàntida* a un conegut seu de Sant Petersburg molt influent en la premsa russa, que, entusiasmat, es va comprometre a divulgar-la. La dificultat es va presentar quan el literat rus va començar a traduir la rica expressió po-

ètica verdagueriana i es va trobar que ni el diccionari de Labèrnia ni el de Saura no en recollien totes les paraules, per la qual cosa Verdaguer va proveir-lo de la correcta versió dels mots més difícils.

L'any 1884, Eusebi Güell va convidar el poeta a fer un viatge a Berlín, on havia d'anar per qüestions de negoci. Els unia una gran amistat, entre altres coses perquè tots dos eren bons conversadors, entusiastes viatgers i els únics a can Comillas que parlaven català. Acabat el viatge, Güell va decidir allargar el trajecte fins a Sant Petersburg, on arribaren el 25 de maig al vespre. Els dos homes ja sabien que Verdaguer era conegut a la ciutat perquè la influència en la premsa de l'amic del pare Martinov va ser un fet evident i alguns periòdics de Sant Petersburg havien donat informació i publicat ressenyes elogioses de *L'Atlàntida*, l'any 1879. Com sigui, Jaume Collell, en una carta a Teodor Llorente, el 1886, li diu que el pare Martinov té traduïts al rus alguns fragments del poema. No hem sabut res més d'aquesta traducció ni de la seva posterior publicació, però ha quedat constància que a Sant Petersburg algú va treballar perquè el nom i l'obra de Verdaguer hi fossin presents.

BUENOS AIRES I MANILA

Ramon Pinyol
Vicerector acadèmic de la Universitat de Vic

A partir del triomf de *L'Atlàntida* en els Jocs Florals del 1877, Verdaguer es va convertir en la primera figura de les lletres catalanes. Des de llavors, les seves poesies, un cop publicades, solien ser reproduïdes, gairebé sempre sense permís, per molts òrgans de premsa catalana. En aquella època, la propietat intel·lectual no era un bé gaire respectat pels mitjans periodístics. Però la qüestió no amoinava especialment Verdaguer, ans al contrari, l'afalagava. De fet, va aconseguir una difusió enorme per aquest sistema. Va ser en un setmanari català editat a Buenos Aires, *L'Aureneta*, on potser es va produir l'apropiació indeguda més descarada d'una obra de Verdaguer. La revista va publicar el 1877 en fullotó tota *L'Atlàntida*, que, a més, l'any següent va recollir en un volum solt. El director-editor, Francesc de Paula Aleu, ho va notificar després a Verdaguer, el qual, lluny de prendre-s'ho malament, segons sembla, va agrair l'edició i en-

cara, el 1883, va publicar un poema, *L'Oreneta* (aplegat el 1888 dins el volum *Pàtria*) dedicat a la revista i al seu director.

L'èxit popular més notable d'una peça verdagueriana després de *L'Atlàntida* va ser l'oda *A Barcelona*, que va obtenir una difusió extraordinària. A les Filipines, el 1883, al cap de pocs mesos d'haver estat premiada, se'n va fer una "edición costeada por varios catalanes y aragoneses residentes en Manila", de la qual tampoc no consta que se'n demanés autorització a l'autor. Es tracta d'un opuscle de dinou pàgines, amb l'original i una versió castellana acarats, datat el 21 de setembre de 1883. La traducció és de l'escriptor manresà Francesc de Mas i Otzet, que llavors era el governador de la província de Batangas, a l'illa de Luzón. A més de l'edició, aquells emigrants li van enviar una corona de llorer d'argent, "treballada per artistes indígenes". Verdaguer, agraït, va regalar la corona a la Mare de Déu de Montserrat i va escriure el poema *Als catalans de Filipines que m'han enviat una corona de llorer d'argent*, inclòs després en els llibres *Caritat* (1885) i *Montserrat* (1898).

El context.....

La Catalunya de Verdaguer: efervescència i convulsió

Gerard Horta
Antropòleg

El 1850 Verdaguer té cinc anys: el 27 per cent de les tropes de l'exèrcit espanyol són a Catalunya, on viu el 10 per cent de la població espanyola. Entre el 1814 i el 1900, Catalunya viu més de seixanta anys sota l'estat d'excepció. El 1855 Verdaguer fa 10 anys: els fabricants es neguen a signar contractes col·lectius, i els treballadors engeguen la primera vaga general dins l'Estat. La fi de la repressió militar i els afusellaments, la reglamentació del dret a l'associació obrera i la reducció de la jornada laboral d'infants i adolescents són alguns dels compromisos que s'arrenquen al govern. Poc després, el 1856, la burgesia dona suport al cop militar reaccionari d'O'Donnell, que marca el final del Bienni progressista i el retorn a la clandestinitat del moviment dels treballadors catalans.

L'urbanista federalista Ildefons Cerdà, mort en la pobresa, descriu les dures condicions de vida de la classe obrera de Barcelona el 1856, pocs anys després que F. Engels estudiï la situació del proletariat anglès el 1848. Als anys 50 i 60, el descens dels sous és paral·lel a l'augment del preu de l'arròs, la farina i d'altres productes bàsics. La Renaixença mostra l'efervescència d'una societat esclafada però no pas submissa. Guimerà, Oller, Verdaguer mateix i Maragall seran noms paradigmàtics. Si les col·lectivitats catalanes no haguessin tingut consciència de si mateixes, i la necessitat d'articular-se en termes polítics i culturals, la Renaixença no hauria reeixit. Que Catalunya renasqués al XIX és més discutible, ja que al XVIII Catalunya no havia pogut ser assassinada tota sencera.

El descontentament de la societat catalana culmina amb La Gloriosa, en què els moviments socials progressistes, demòcrates, federalistes i republicans tomben la monarquia borbònica, reflex d'un model social caduc: els retrats d'Isabel II cremen al costat del de Felip V. Malgrat que s'enderroqui la Ciutadella, se suprimeixin les quintes i es dissolguin els Mossos d'Esquadra, la desactivació de les juntes revolucionàries i el desarmament dels voluntaris i de les milícies atura unes transformacions que reclamen amplis sectors socials. La Constitució del 1869 possibilita unes certes llibertats i la reorganització de les societats obreres, que a Catalunya s'apropen a l'a-

narcosindicalisme de base bakunista. La Comuna de París, el 1871, amb tot el seu rerefons col·lectivista, espanta la burgesia. L'Església catòlica, que dona suport a les elits financeres i polítiques, veu com el pas del camp a la ciutat posa en perill el seu monopoli del sagrat i permet a nombrosos catalans adscriure's a l'espiritisme, per exemple, que s'estén com una taca d'oli entre treballadors i menestrals a partir del Sexenni democràtic. L'Església no satisfà les necessitats d'un poble al qual s'imposa un fort procés de desestructuració; les heterodòxies sí que ho fan: vehícules la reivindicació del cristianisme primigeni en qualitat de dipositaris de les raons per a l'amor, la justícia social, la caritat igualitarista i la llibertat, al costat de l'assumpció del racionalisme i de la pràctica empirista del model positivista.

El liberalisme federalista de la Primera República, fruit a Cata-

"A les zones rurals, els infants han de fer deu, onze, dotze quilòmetres per anar a treballar. I a Barcelona, la mortalitat puja el 1882 i és superior a la mitjana espanyola"

lunya de la majoria federal i obrerista, no pot fer front ni a la insurrecció carlina ni a un exercit al servei del conservadorisme. La proclamació de l'Estat Català el 1873 és ensorrada. En el context de crisi que se'n deriva -nova clandestinització de la dissidència, des de l'obrerisme fins a la religiositat, i davallada del suport als federalistes-, ecllosionen amb claredat els dos projectes de catalanisme polític que marcaran el segle. D'una banda, hi ha el catalanisme progressista, laïcista, racionalista, modernitzador i regenerador que encarna Valentí Almirall (influït per Jefferson, Spencer, Stuart Mill, Darwin) i el moviment aplegat entorn del primer diari en català fundat per ell, el *Diari Català*. Guimerà, Aldavert i Matheu, des del grup de *La Renaixença*, mantenen una línia contrària a la participació política, oposada tant a la d'Almirall com a la catòlica del grup vigatà de *La Veu de Montserrat* (Collell, Verdaguer mateix, Torras i Bages, hisendats com ara Abadal i Verdaguer i Callís).

Els esquerrans acusen el model catalanista conservador de fer una interpretació culturalista i

classista en termes polítics, i d'imaginar sota la senyera interessos de classe. En recordar l'inici del XX, Marià Martínez Cuenca assenyala: "Marx i el català els vaig aprendre a la vida al carrer". El que és evident és que, des de projectes polítics oposats, hi ha una reivindicació del catalanisme com a concepte dinàmic enfrontat a un estat uniformitzador i endarrerit.

L'apoliticisme anarquista rebutja l'Estat, especialment l'Estat centralista espanyol, font de greuges i repressió. I l'esperit autonomista i federalista de l'anarquisme català en redobla l'arrelament. El 1881 es funda la Federació de Treballadors de la Regió Espanyola, la qual es desintegrarà més endavant en diverses societats obreres, en lluita per una jornada laboral de 8 hores que no podran aconseguir en tot el segle XIX. La realitat desmenteix promulgacions jurídiques com la llei del 1873, que prohibeix el treball en fàbriques, tallers, fundicions o mines dels infants (nens i nenes) menors de deu anys: un informe governamental elaborat quinze anys després denuncia l'explotació d'infants a partir dels 6 anys, obligats a treballar entre deu i tretze hores al dia per uns sous exigus. A les zones rurals, a més, els infants han de fer deu, onze, dotze quilòmetres cada dia per anar i tornar al centre de treball. I a Barcelona, la taxa de mortalitat l'any

1882 (35,92 per mil) és set punts superior a la del 1857, i superior a la mitjana espanyola. En la situació immisericable d'explotació social i d'uns medis populars miseribilitzats i reprimits brolla la violència anarquista amb les accions terroristes contra empreses, el públic de platea del Liceu, el general Martínez o la processó del Corpus als anys noranta. Al Penedès, el Vallès i el Camp de Tarragona s'agreuja el conflicte entre els propietaris i els rabassaires, amb la fil·loxera de rerefons, mentre treballadors urbans i pagesos són enviats a Cuba i les Filipines per ser-hi delmats. El trasbals que provoca a Catalunya la pèrdua de les últimes colònies extrapeninsulars de la monarquia castellana, el 1898, és més polític que econòmic.

Tots els moviments socials de la Catalunya del XIX, doncs, s'expliquen en tractar de la complexitat i l'amplitud ideològica dels catalanismes de la darrereria del XIX. S'hi ha de veure l'efervescència d'una societat immersida en un combat antagònic amb ella mateixa. Al segle XX es palesa què hi ha en termes *socials* darrere cada *projecte de país*. El 1902, poc abans de la mort de Verdaguer, Barcelona és escenari -com quan era menut-, d'una vaga general esclafada militarment: 17 ciutadans morts, centenars de detinguts i milers d'acomiadats -*La càrrega*, de Casas, prové d'aquí-. La negativa inicial a enterrar Verdaguer a Barcelona obeeix a la por que justament qui sortirà a acomiadar-lo és el mateix poble reprimat. Fins al 1936, pel comiat de Bonaventura Durruti, no es tornarà a viure un enterrament tan multitudinari. Al de Verdaguer, però, la policia vigila la ciutadania.

Mística

Jordi Graupera i Garcia-Milà
Escriptor

"Vull anar al Cel; per això n'he escrit aqueixos cants d'anorrança." Aquesta frase que pertany al pròleg d'*Al Cel* és segurament la que explica millor la intenció de Verdaguer en la seva poesia mística. Verdaguer vol anar al Cel i tot el que fa, tot el que diu, tot el que escriu té com a objectiu l'eternitat celestial. El primer és aquesta voluntat, aquest desig. Quasi com si es tractés de l'enamorat vers l'enamorada Verdaguer aboca tot el seu amor, tot el seu anhel cap a aquest Cel que ell escriu en majúscules. La perfecció que ell somia recull totes les ambicions de Verdaguer. I sí, potser *ambicions* és una paraula inadequada per parlar d'àngels i serafins, però és que Verdaguer aboca en el Cel totes les misèries que veu a la terra, en positiu. La tristesa la converteix en joia, la por en seguretat, l'enveja en generositat, i la mentida, el dubte, l'engany i la hipocresia es converteixen en la llum certa de Déu. Però, a més, en aquest somni místic es veu

al costat de Déu Pare contemplant la seva llum, gaudint d'un èxtasi etern al costat de la Verge Maria i de tots els Sants, com si en fos un més, un més! Però del que de debò fugí Verdaguer és de la seva pròpia misèria. Al Cel totes aquelles foscores que el fan sentir culpable seran només llum, totes aquelles injustícies de les quals ha estat objecte deixaran pas a una veritable comprensió i, sobretot, a un veritable reconeixement de la seva tasca com a poeta. En el seu voler anar al Cel, però, hi ha implícit el seu: "Vull fugir de la terra". Hi ha una certa actitud d'evasió. L'exaltació de les virtuts del Cel, tant les individuals com les col·lectives, com les ambientals, és tan exagerada (com correspon a qualsevol divinització) que s'ha vist forçat a construir-la depreciant tot allò que pertany al món terrenal. Així, en els versos de Verdaguer, la terra és converteix en un mar ple de "golfos de neguit" i "d'onades de tristesa". No se sap si ha construït la

El context.....

Verdaguer vist des del Romanticisme europeu

Marisa Siguan

Catedràtica de literatura alemanya de la Universitat de Barcelona

L'any 1769 el jove Herder va emprendre un viatge per mar. Fugia de Riga, de les seves feines com a pastor en aquella ciutat, de la seva vida anterior, i fugia cap a França, per conèixer el que era el bon gust i la modernitat. De fet, no ho va trobar: França i l'estètica classicista que hi regnava el van decepcionar. La seva sensibilitat era ben diferent, i n'és una bona mostra el diari que va escriure durant aquell viatge. La fascinació del mar i l'estat indefinit, d'espera, del navegar li inspiren reflexions sobre l'origen del narrar: "Ajuntem ara el desig de veure meravelles amb el costum de l'ull de trobar meravelles: on neixen narracions veritables?"

Mirant l'horitzó es desitja veure meravelles, per tant se'n veuen. I resulta impossible no intentar descriure-les.

Herder està descobrint la necessitat imperiosa de fer literatura des de la voluntat i la capacitat de veure meravelles. Descobrir la necessitat que tenen els humans de fer poesia, i reunir totes les manifestacions possibles d'aquesta poesia volia dir però que, a poc a poc, la unitat de la literatura, basada en les lleis de la poètica clàssica, es dissol en la di-

versitat de les literatures nacionals. L'herència comuna de la tradició grecollatina, una retòrica unitària i una poètica normativa, s'oposaven als intents de desenvolupar nous criteris per a la descripció de la diversitat literària, i mentre aquesta tradició mantingués el seu prestigi era difícil avançar en els nous camins individualitzadors, variats. Potser és significatiu que fossin alemanys qui formulés aquestes idees, que el Romanticisme sorgís en nacions que no tenien una forta tradició

A l'esquerra, una imatge de Herder; i a la dreta, una de Schiller

clàssica a la seva literatura. Qui no té mitologia ni tradició clàssiques a la seva tradició ha de descobrir les tradicions populars autòctones, podríem dir parlant de forma bastant irreverent. També són intel·lectuals alemanys d'aquesta època, parlants d'una llengua difosa per molts petits Estats, els qui relacionen la llengua amb el poble, els qui defineixen la consciència de poble a partir de la consciència de la seva llengua i la seva literatura, de les seves tradicions socioculturals. A partir de les *Lliçons sobre literatura dramàtica*, d'A.W. Schlegel, publicades el 1810 i conegudes pels primers romàntics catalans, específicament per Milà i Fonta-

i a diferència de França. D'altra banda, també és interessant que tots els autors mencionats són llegits i citats com un bloc relativament homogeni sense tenir gaire en compte les diferències fonamentals que hi ha entre ells. N'és un exemple interessant la recepció de Schiller en relació amb la d'A.W. Schlegel: Schiller fa una apologia de l'univers grec antic en els seus escrits, A.W. Schlegel en canvi recupera l'Edat Mitjana i les mitologies nòrdiques per a la literatura alemanya. Això no és cap problema a la vora del Mediterrani: de fet, Verdaguer dóna vida als dos mons a *L'Atlàntida*

La valoració del món grec antic és un aspecte interessant del Romanticisme. La polèmica entre clàssics i romàntics contribueix a falsejar la visió de l'antiguitat clàssica dels romàntics. Perquè són també els primers viatgers els que descobreixen una antiguitat clàssica com a resposta als seus anhels d'humanitat insatisfeta amb el present. Els romàntics no viuen la seva modernitat com a oposició a l'antiguitat clàssica sinó com a discrepància amb el present. Queda l'anhel sempre insatisfet de portar a la pràctica un ideal de nova edat d'or de la humanitat, un ideal que al llarg del Romanticisme es torna cada vegada més medievalitzant. També aquesta discrepància amb el present és un fet per a Verdaguer, que escriu *Canigó* com a intent conscient de recuperar per al català les cançons de gesta però hi verteix la insatisfacció i l'anhel romàntics respecte al present. Gentil, finalment, no és un cavaller: és un heroi romàntic i mor d'anhel: "Lo cor de l'home és una mar. // Tot l'univers no l'ompliria;"

Aquesta insatisfacció amb el present es mostra en la relació dels poetes romàntics amb la natura. Verdaguer, viatjant per mar com Herder i treballant en *L'Atlàntida*, veient meravelles a l'horitzó, converteix la natura en impressionant protagonista de l'obra, una natura densament poblada de mitologia pagana en conflicte amb el món simbòlic del cristianisme. I mostra amb ella una visió cíclopia del paradís perdut.

Baudelaire s'havia queixat que els romàntics francesos havien escrit des de factors externs més que des del món interior, Gabriel Ferrater retreu als poetes catalans de la Renaixença quelcom de similar, l'haver triat el "menys íntim" dels romanticismes. Si considerem la consciència d'intimitat com l'aspecte per nosaltres més modern del Romanticisme, en Verdaguer tanmateix el podríem trobar de vegades: precisament en la descomposició de la forma èpica a *Canigó*. És certament un poeta romàntic. I, desfasat en el temps, està a punt d'enllaçar amb el neoromanticisme del Modernisme. Aquell que passa per la lírica de Heine, Bécquer i Apelles Mestres. L'anhel insatisfet de Gentil, el personatge de *Canigó*, en queda relativament a prop! En materialitzar-se, ha tornat a la vida la llengua literària catalana.

► ► ►

seva idea de cel a partir del *neguit* i la *tristesa* de la terra, o si una cop construït el cel, ha estat necessari negar la terra. I és en aquesta mena de dualisme, cel-terra, on s'endevina un Verdaguer platònic. Un verdaguer que, com a la caverna de Plató, s'imagina una humanitat emmanillada als plaers terrenals, a la immortalitat dels sentits més baixos, a la quotidianitat del patiment i del dolor. Ell, Verdaguer, se n'ha deslliurat. Ell l'ha vist, l'ha somiat tal com és, s'ha desfet dels lligams i per un instant ha vist aquest cel que desitja. I és amb la seva poesia que ens ho ve a explicar, perquè en siguem partícips. Tornant del seu viatge celestial, Verdaguer ("caygut sobre la terra em despertí") es troba enmig de tots nosaltres (patidors de la terra) i del trosset de cel que contemplava: "Sols trobo les cançons que vèuse aquí." I és aquí on es veu el caràcter protagonista de la poesia de Verdaguer. La seva poesia és camí. És una mena de dialèctica que ens porta cap a aquest cel perfecte. Quan, tornant a la frase del principi, diu que, perquè vol anar al cel escriu aquests versos, també està explicant com els versos són la seva manera de guanyar-se el cel. Ell entén, com en la paràbola dels talents, que si amb la seva poesia ens pot il·luminar la ruta cap al Déu, està acomplint un

manament de l'Evangeli. La seva poesia ens salva. I, de retruc, el salva a ell. En aquest tasca de poeta-predicador Verdaguer divinitza tota la literatura, per això a *L'Atlàntida* o *Canigó*, rellegeix els mites clàssics i la tradició popular en clau cristiana (diàleg entre poesia i Déu). Verdaguer es veu només com el manobre que interpreta la poesia divina. Ara bé, al marge de la seva missió i del seu caràcter messiànic, cal que el lector aprengui a gaudir de la meravella dels versos, de com d'un tema (la salvació) que sembla absolutament desfasat, en treu les figures i les metàfores més acurades, de com descriu la misèria amb tanta precisió i bellesa i de com n'és de fàcil reconèixer les pròpies aspiracions en el seu dibuix del cel. Verdaguer, sobretot, és un poeta. Escriu amb tant d'amor que en el poema *La Via Làctia*, després d'escoltar com els clàssics, com la ciència i la filosofia intenten explicar-li què és la Via Làctia, ell es queda amb l'explicació d'un pagès de Núria perquè, en la seva ignorància, encerta a imaginar que el corriol de constel·lacions és la ruta que du a les portes de Déu. Verdaguer entén la seva poesia com a alliberament. Com una guia de viatge des de l'infortuni, cap a la perfecció. Com una dialèctica platònica. Com la seva missió. Com la seva redempció.

nals, la literatura es llegeix i s'interpreta com a mostra del caràcter dels pobles que la produeixen. Al llarg del segle XIX es desenvolupa el Romanticisme als països d'Europa, amb diferències de temps importants. Els alemanys i els anglesos són els primers romàntics, escriuen entre 1790 i 1830 aproximadament; als països romànics el Romanticisme es desenvolupa posteriorment. El 1830 és l'any de la famosa polèmica sobre l'*Hernani* de Victor Hugo. Al països romànics les idees del Romanticisme alemany arriben mediatitzades per l'obra de Madame de Staël, *De l'Àlemagne*, publicada el 1810 i feta retirar de seguida per Napoleó, i, més directament, a Catalunya les idees dels escriptors alemanys mencionats, i també de Goethe, Schiller i Heine, són divulgades a partir dels anys 20 fonamentalment per la tasca editorial de Bergnes de las Casas i les revistes *El Europeo*, *Museo de Familias*, *La Abeja*, i també *El Propagador de la Libertad* d'Andreu Fontcuberta. Serà fonamental la feina de Milà i Fontanals en aquest sentit. És curiós que el Romanticisme a Catalunya també evolucioni del progressisme al conservadorisme, com a Alemanya

Rutes .....

La Casa Museu Verdaguer de Folgueroles i la de Villa Joana de Vallvidrera ofereixen una sèrie d'itineraris, semblants a les rutes shakesperianes, que permeten conèixer Verdaguer a través de la geografia i que inclouen lectures de les seves obres fetes per rapso-des. Els museus n'han seleccionat cinc per a aquestes pàgines.

Carme Torrents i Buxó
Directora Casa Museu Verdaguer

M. Àngels Verdaguer Pajerols
Licenciada en filologia catalana

A l'esquerra, un bust de Verdaguer. A la dreta, una imatge de la plaça de l'Estudiant

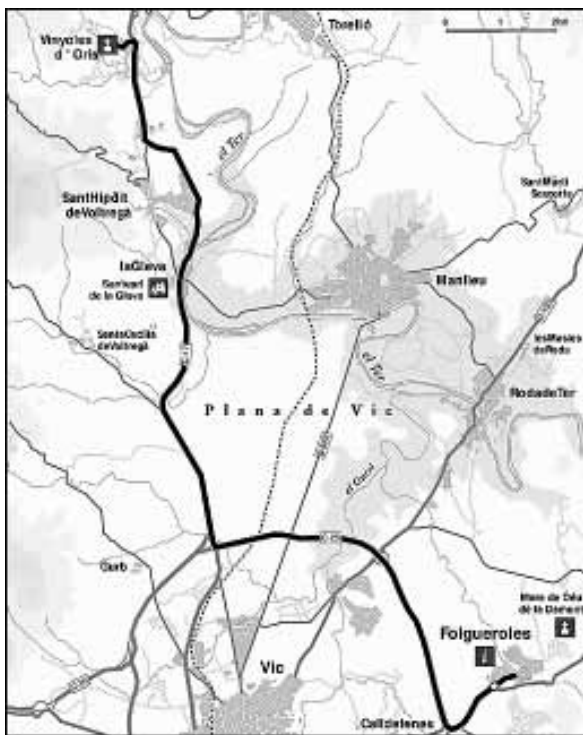

terns es troba al carrer Sant Jordi número 5.

3. La plaça Verdaguer la presideix l'església parroquial de Santa Maria, que conserva l'absis, el mur de migdia, les arquivoltes i els capitells romànics. El volum de l'edifici actual correspon a l'ampliació del segle XVIII, d'estètica barroca. Encara hi ha la pica

diava al seminari de Vic, va viure en una d'aquestes masies, **Can Tona**, on feia de mestre i de pagès.

8. Prop de la masia que es coneix com la **Torre de Morgades** hi ha la **Font del Desmai**. Aquesta font és un lloc de visita important per a qui vulgui conèixer Verdaguer, que hi anava sovint a reposar quan ajudava el seu pare a conrear els camps de la rodalia. Mentre vivia a Can Tona, hi convidà els amics vigatans a fer-hi lectures i parlar de literatura. De la passió d'aquest grup de joves en va néixer *l'Esbart de Vic*.

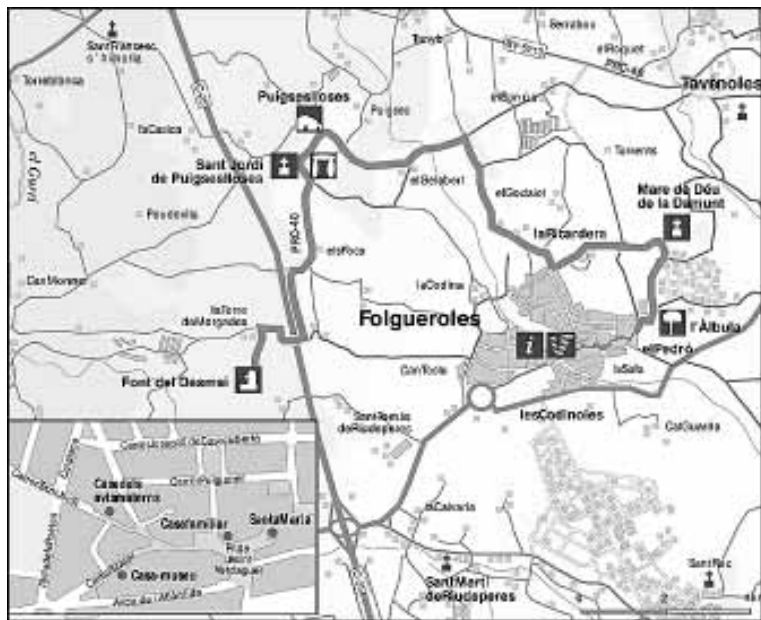
➔ Folgueroles i la Plana de Vic

Primera ruta Aquest itinerari recorre les cases del poeta, el casc antic de Folgueroles i les ermites. A les ermites i a la font s'hi pot accedir també amb cotxe. Distància: 4 km. Temps aproximat: 3 hores.

Museu Verdaguer (C. Major, 7-9), on el poeta va passar els dos primers anys de vida. S'hi pot visitar una exposició permanent sobre la vida i l'obra del poeta, espais domèstics i una sala on es projecta el vídeo *Verdaguer, poeta de Catalunya*.

2. Carrer Major amunt trobem la **casa familiar**, on els Verdaguer es van traslladar quan el poeta tenia dos anys. Allà, al número 1 de la **plaça Verdaguer**, hi van morir els seus pares i s'hi estava ell en les temporades que passava a Folgueroles. La casa dels avis ma-

Al costat, el mapa de l'itinerari de la primera ruta. A dalt a la dreta, el de la segona

on va ser batejat el poeta i s'hi pot veure una còpia de la seva partida de naixement.

4. Tirant pel carrer Nou, situat al costat esquerre de l'església, s'arriba a un bosquet d'alzines sureres on hi ha **L'Àlbul**, una alegòria a la poesia, obra de l'escultor Pablo Palazuelo. Sortint del bosquet, passada la urbanització de la Roca, s'arriba a l'ermita de **La Damunt**.

5. Aquesta ermita és el centre espiritual dels folguerolescs. Obviament també ho era per a Verdaguer, que en un dels seus poemes, *L'Arpa*, explica fins a quin punt el va sorprendre aquest paisatge.

6. Al costat de l'ermita hi ha el jardí **Brins d'espígol**, on hi ha plantades les 29 plantes que Verdaguer va cantar en el seu *Florilegi*. Més endavant es troba l'ermita de **Sant Jordi de Puigseslloses**, on Verdaguer va celebrar la seva primera missa quan tenia 25 anys.

7. Des del turó de Sant Jordi es contemplen diverses masies que puntegen enmig dels camps de conreu. Verdaguer, mentre estu-

➔ La ciutat de Vic

Segona ruta El període de formació moral i intel·lectual de Jacint Verdaguer se situa a Vic, a la segona meitat del segle XIX. Aquesta ruta es realitza a peu, pel nucli antic de la ciutat. Distància: 2 km. Temps aproximat: 2.30 hores.

1. Se surt de la plaça Major pel carrer dels Argenters cap al carrer de Cardona i s'arriba a la plaça de Don Miquel de Clariana.

La plaça de **Don Miquel de Clariana o de l'Estudiant** està presidida per una escultura de l'*Estudiant de Vic*, que evoca l'ambient de la ciutat on es va formar el poeta. Al **Palau Bojons**, d'estètica barroca, hi va morir Jaume Balmes. Al segon pis hi ha el museu dedicat al filòsof vigatà.

2. La **Casa Masferrer**, d'estil modernista i amb motius al·legòrics de les arts i a les estacions, acollia durant els estius les reunions dels estudiants que vivien amb entusiasme els ideals de la Renaixença. Jacint Verdaguer n'era un assistent assidu. En aquesta casa es va fundar l'Esbart de Vic el 1867. Pel carrer de Dues Soles s'arriba al Temple Romà, que recorda la romanització d'Osona.

3. El **Temple Romà** va ser recuperat gràcies a l'esperit romàntic d'un grup d'estudiosos que freqüentaven les tertúlies de Can Masferrer, d'on va sorgir la Societat Arqueològica el 1882.

4. De la plaça de la Pietat s'arriba al **Museu Episcopal de Vic**, fundat a finals del segle XIX i renovat recentment. Conté una de les col·leccions d'art romànic més importants d'Europa. Conserva la col·lecció Verdaguer amb el bres-

El servei de guies de **La Casa-Museu Verdaguer de Folgueroles** (c. Major, 7) ofereix l'oportunitat de realitzar tres rutes per la comarca d'Osona relacionades amb la biografia del poeta. Per concertar la visita cal trucar al museu entre les 11 i les 13 h i els dissabtes també de 17 a 19 (tel. 93 812 21 57), o bé a l'Ajuntament de dilluns a divendres de 8 a 15 h (tel. 93 812 20 54). Dilluns és tancat.

Rutes .....

sol del poeta i una pintura a l'oli del jove Cinto a la font del Desmai -vestit de pagès amb barretina- de Marià Picó.

5. La ruta continua pel carrer de Corretgers, la plaça de Sant Felip, el carrer de la Ciutat i baixa cap al carrer de Sant Miquel dels Sants. Quan el carrer s'eixampla es troba la casa Moreta, antiga seu del **Círcol Literari**, entitat nascuda en els cercles culturals vigatans del segle XIX que va impulsar periòdics, certàmens literaris, vetllades artístic-literàries, tertúlies i sessions científiques. A la dreta, hi ha el carrer de Sant Just amb el **Seminari Vell**. Allí s'hi formaven sacerdots i els batxillers que volien ingressar a la universitat. Verdaguier hi va cursar els seus estudis de teologia entre el 1855 i el 1869.

La Gleva i Vinyoles d'Orís

Tercera ruta *L'itinerari que recorre el sector nord de la comarca passa pel temple barroc de la Gleva, on el poeta va estar reclòs, i l'església romànica de Vinyoles d'Orís, la primera parròquia on va exercir. Distància: 20 km de Folgueroles. Temps aproximat: 2,5/3 hores.*

1. Sortint de Folgueroles, cal agafar l'Eix Transversal fins a la sortida de Ripoll i trencar a mà dreta per la C-17 (N-152) en direcció a Puigcerdà. A uns cinc quilòmetres es troba el nucli de la Gleva, amb el santuari a la part esquerra que va ser construït el segle XVIII per Josep Morató. Situat a la riba dreta del Ter, el **santuari de la Gleva** va despertar a Verdaguier una emoció ambivalent: d'una banda se sentia meravellat per la bellesa del lloc, i, de l'altra, s'hi sentia presoner. Hi va viure reclòs de 1893 a 1895, allunyat dels cercles literaris i amb la llibertat coartada per les autoritats eclesiàstiques i el marquès de Comillas. Es pot visitar la cambra que va ocupar el poeta. Des de l'habitació es pot observar una bonica vista sobre el Ter i la Plana de Vic: de Collsabre al Montseny.

La Casa-Museu de Vil·la Joana de Vallvidrera, on va morir Verdaguier

2. Continuant per la carretera de Puigcerdà, a mà esquerra hi ha el trencall de **Vinyoles d'Orís**. L'església romànica de Vinyoles d'Orís està situada a la part alta del municipi. Verdaguier hi va arribar el 1872 com a vicari de la parròquia i allí va caure malalt. Al cap d'un any, es va traslladar a Barcelona, on va viure la resta de la seva vida.

3. A l'interior del temple hi ha uns diorames dedicats a la vida de Verdaguier. A prop de l'església es conserva el llorer amb què Verdaguier va ser coronat Poeta de Catalunya pel bisbe Morgades de Vic el 1886.

Eixample i Ciutat Vella

Quarta ruta *Aquest itinerari recorre una part de l'Eixample i de Ciutat Vella, a Barcelona. Es pot fer a peu, encara que en alguns indrets es pot utilitzar el transport públic.*

1. El **Monument a Verdaguier** (metro Verdaguier, L5 i L4), situat a la plaça Mossèn Jacint Verdaguier, s/n (avinguda Diagonal / passeig de Sant Joan), marca l'inici de la ruta. L'any 1914 es va posar la primera pedra -en un acte que va comptar amb la presència del bisbe Torras i Bages i d'Enric Prat de la Riba-, però no va ser inau-

A dalt, el **Canigó retallant el paisatge**. A sota, el **monument a Verdaguier de la Diagonal de Barcelona**

gurat fins a l'any 1924, amb el rei Alfons XIII i el general Primo de Rivera presidint l'acte.

2. L'**alzina del passeig de Gràcia** va inspirar a Verdaguier el poema del mateix nom. Es trobava a la cruïlla entre passeig de Gràcia i Diagonal o el que és el mateix, entre Roselló i Còrcega (metro Diagonal, L3 i L5). L'alzina que cantava el poeta es va arrencar l'any 1908, sis anys després de la mort de Verdaguier, la que hi ha ara va ser plantada posteriorment.

3. Al **Palau Moja i l'església de Betlem** s'hi arriba baixant la Rambla. Es troben encarats a banda i banda, a l'esquerra el primer i a la dreta el segon. Verdaguier va viure al palau a l'època dels grans èxits, entre 1876 i 1893, fent-hi de capellà i almoïner. A l'església hi va anar a parar després de ser rehabilitat per dir missa el 1898. "Tant patir per acabar passant d'una banda a l'altra de la Rambla", diuen que ironitzava.

4. El **monument a Colom** (metro Drassanes, L3), plantat al final de la Rambla va ser inaugurat el 1888, any de l'Exposició Universal

de Barcelona. Verdaguier li va dedicar el poema, *Lo monument a Colom*, publicat el 1901. "Corona la columna sobirana / amb lo globo del món, que amb mà divina / arrodonir ell ajudà a l'Altíssim...".

Vil·la Joana de Vallvidrera i cementiri de Montjuïc

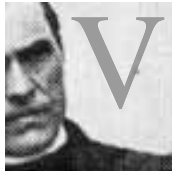
Cinquena ruta *Vil·la Joana i el cementiri de Montjuïc es troben a Barcelona, una a Vallvidrera, al districte de Sarrià-Sant Gervasi, i l'altre a Montjuïc, a Sants-Montjuïc. Són dos espais lligats per la mort de Verdaguier el 10 de juny del 1902.*

1. A la **Vil·la Joana de Vallvidrera** (Baixador de Vallvidrera, FGC; des de Barcelona, carretera de Vallvidrera a Sant Cugat, km 4,7) hi ha actualment un museu que rememora la vida i l'obra de Verdaguier. Es pot fer un recorregut pels últims moments de la seva vida a través de fotografies, manuscrits, documents i records personals. Es poden visitar les estances que el poeta va ocupar els darrers dies: el despatx, l'oratori, la galeria on descansava i la cambra on va morir.

2. Al peu de la serra hi ha l'antiga parròquia de **Santa Maria de Vallvidrera**, de la qual se'n tenen notícies des de l'any 986. Verdaguier va dedicar-li el cant *A la Verge Maria de Vallvidrera*, una de les últimes composicions que el poeta va realitzar i que es va recitar per primera vegada pocs dies abans del 10 de juny de 1902.

3. Jacint Verdaguier està enterat al **cementiri de Montjuïc** (Mare de Déu del Port, 54-58) a la Via de Sant Joan (Agrupació Novena./panteó Lletra A). La tomba, ubicada a la roca de la muntanya, està envoltada de xiprers i rebrots del llorer que va plantar Verdaguier a Vinyoles d'Orís: "Mes, dintre aqueixa fosca sepultura, / tornat com Vós, Jesús, de mort a vida, / jo hi trobaré unes ales de crisàlide / per volar-me'n amb Vós a vostra glòria." (*Sum vermís*)

■ El **Museu Casa Verdaguier de Vil·la Joana, Vallvidrera-Barcelona**, està obert dissabtes, diumenges i festius de 10 h a 14 h. S'hi fan visites guiades cada diumenge a les 11.30 h. Ofereix rutes literàries, una ruta historicoliterària pels indrets verdaguierians de Barcelona; *Vil·la Joana i Jacint Verdaguier: viu el seu temps*; visites teatralitzades al Museu. Organitza el tercer cicle de conferències de l'11 de maig a l'1 de juny i els actes d'homenatge a Verdaguier del 8 al 10 de juny de 2002. Tel.: 93 204 78 05

Aviam què us diuen

Lluís Hernández i Sonali
Professor de llengua i escriptor

Molt es parla darre-rament, i és bo, sobre les circumstàncies, els problemes, els defectes, i els protagonistes del nostre sistema d'ensenyament. Cal plantejar-se si es pot encara ensenyar literatura i, específicament, si es pot ensenyar una figura com la de Verdaguer en un entorn d'ensenyament obligatori, que dilueix l'interès que la tria voluntària hauria produït; en un entorn, de crisi, d'inseguretat, d'insatisfacció dels docents, dels discents, dels pares, de les autoritats.

Cal plantejar-se, en primer lloc, per què encara volem que la literatura sigui objecte d'estudi en un ensenyament, repetim-ho, obligatori. I, si, dins d'aquesta matèria, un autor com Verdaguer hi ha ser present. Alguns lectors, previsiblement, ho donaran per fet: fins i tot hi haurà qui considerarà escandalosa o tendenciosa la pregunta: "I és clar que sí!", diran. Però hem de tenir present que existeix també qui, a la mateixa pregunta, respondrà: "Ja era hora que algú s'ho plantegés! No cal estudiar literatura; o, si ens hi hem de resignar, que els autors siguin moderns, estrictament contemporanis". No podem amagar-nos el fet que tenim els instituts plens de professors que pensen que llegir novel·la o ficció és una pèrdua de temps, és una fugida de la realitat. ¿Si el consum de la literatura no forma part dels nostres hàbits culturals o d'oci, té sentit estudiar literatura, estudiar història de la literatura, en la secundària obligatòria?

"I és clar que sí", segur que responen els mateixos que abans havien contestat això mateix. Però altre cop cal dir, i ara ja pot haver

quedat més clar que cal dir-ho: "Parlem-ne!". Perquè no podem donar per fet que tothom està d'acord amb els que hi estem d'acord. És a dir, que hem d'ensenyar quin valor té la literatura precisament a la gent que pensa que la literatura no té cap valor. I també, per descomptat, ho hem d'ensenyar als nostres alumnes.

Quins són, doncs, aquests valors en què hem d'educar? Deixeu-me fer un volt abans de seguir per aquest camí: deixeu-me formular la segona meitat de la pregunta que plantejava abans: per què hem d'ensenyar Verdaguer? La literatura, la cultura, la història de Catalunya, han patit tantes rebolescades de l'any 1902 ençà! No seria millor anar directament als autors moderns, o en tot cas, als noucentistes, als modernistes?

I, altre cop, deixeu-me que deixi aquesta altra pregunta sense resposta, perquè encara en vull formular una altra, més elemental, més primària: Si arribem a la conclusió que sí que hem d'ensenyar literatura (primera pregunta), si arribem a la conclusió que sí que

hem d'ensenyar Verdaguer (segona pregunta), ¿ho podem fer? ¿És possible ensenyar literatura, ensenyar Verdaguer, en les nostres classes, en les aules d'un institut de secundària amb alumnes adolescents (tots), desmotivats (molts), que no entenen ni català (bastants), ni castellà (alguns), fins i tot que odien el professor i tot el que l'envolta (pocs, poquets, però encara són massa)? Quan veig la quantitat de material didàctic que tenim a la nostra disposició els professors de literatura, penso que hi ha molta gent que creu que afrontem una feina impossible: tenim vídeos (per ensenyar literatura!), tenim llibres amb fotos i molts colors (id!), tenim discos (id!), tenim guies de paisatges (id!)... Hi ha molta gent del ram que creu que no es pot llegir a l'ESO, que s'ha de mirar, contemplar, passejar, escoltar: que considera impossible -o innecessari- llegir...

I, és clar, si arribem a la conclusió que no podem fer-ho, que no podem fer llegir, no cal que ens plantejem si ens cal fer-ho.

Permeteu-me que respongui,

d'un cop, totes aquestes preguntes; ho faré amb un experiment: Trieu tres, o quatre, o deu poemes de Verdaguer (o de Carner, Maragall, Riba, Foix, Espriu...).

Quins podeu triar? Els que vulgueu: penseu quins voldríeu haver llegit vosaltres a la seva edat... Si penseu, escèptics, que no és possible, que els adolescents d'avui no volen llegir Verdaguer, anem malament: si vosaltres no creieu en Verdaguer, més val que no ho intenteu: proveu amb lletres de cançons de La Trinca i coses així... Llavors, a classe, a llegir: en veu alta, amb orgull, o amb delicadesa, però amb seguretat; primer el professor, després, per torns, els alumnes; o a la inversa. Si voleu, especialment als primers cursos, els feu aprendre de memòria un parell d'estrofes del *Canigó*, o un poema curt tot sencer. I quan tinguin el text ben conegut, el torneu a llegir, mirant el que hi diu. Si us diuen que és cursí, sempre els podeu dir que ja els agradaria tenir un pare que pogués, que sabés, escriure coses així, i que no tingués vergonya de fer-ho; no patiu si no us donen la raó: en teniu i ells ho saben. Quan calgui, per explicar una metàfora o el sentit d'alguna paraula, els expliqueu com anaven les coses a la Barcelona de llavors... I quin tipus de gent llegia a Verdaguer... I per què el llegien...

I per fi, podeu preguntar-los -però atenció, que només podeu demanar sinceritat si abans n'heu donada-: Us ha agradat? Sabeu per què els ha agradat? Sabeu què no els ha agradat, i per què?

Escolteu el que us diran, i sabreu, de passada, per què cal ensenyar, encara avui, literatura. Jo ja us ho diria, que he fet la pregunta més d'un cop (i més de dos). Però ells us ho explicaran millor que jo.●

Volia fer-ho ben fet

Jaume Closa i Puvia
Professor de llengua i literatura de secundària

Verdaguer em feia por, perquè el Verdaguer èpic, religiós, reelaborador de llegendes i rondalles, romàntic, viatger i excursionista, investigador del Jo i del no-Jo, creador de la llengua literària catalana, aquest Verdaguer que per a l'amant de la literatura pot ser un plaer, per al professor de literatura pot ser una tortura. I el pitjor és que en aquest Any Verdaguer calia fer-ho ben fet. Confesso que he fracassat. Era la primera classe que dedicàvem a Verdaguer. Feia fred a fora (al carrer, al passadís) i feia fred allà on guardo la confiança d'anys de professor. Vaig decidir començar amb *La cançó del raier* i recordo algunes cares (d'estupefacció unes, d'indiferència la resta) quan vaig aturar-me en el títol del poema per explicar que els raiers, aprofitant el corrent fluvial, traslladaven els arbres, tallats, de la muntanya a la plana... I ho feien des de dalt dels troncs, fent equilibris! A qui se li ocorre, d'un

ofici tan remullat, fer-ne un poema! Va ser molt difícil avançar en la lectura, i ara em ve a la memòria que vam estar-nos una estona parlant dels oficis d'abans. De quan no hi havia carreteres ni camions, del camí ral, dels pous de glaç i dels carboners. Vaig mig explicar qui era el *cuer* i qui el *davanter*, què és un congost i un pedregar, què deu passar quan un rai *embarrassa* o *s'apunta* i què vol dir *aviar*. Calia

saber, també, qui era Roland (el de la *Chanson*), i parlar de toponímia (Gerri i Esterri, la Noguera i la Pobla -els sona pel Puyol, el del Barça-). I no em vaig poder estar de comentar què és un *galió* (el diccionari de l'IEC diu que era un tipus de vaixell de càrrega amb tres o quatre arbres de veles), i de precisar què és un *faig*, i un *avetar*, i una *muntanya encrostonada* (us ho asseguro: el crostó d'una barra de

pa no serveix per entendre-ho). Jo els volia parlar de la significació literària de Verdaguer, de la seva capacitat de conjuntar la literatura tradicional amb la literatura moderna, de la seva lluita contra la jerarquia i el poder social, i si m'anava bé la classe, fins i tot de metàfores, símbols i d'heptasil·labs. Res: vam acabar parlant de com ha canviat la societat, com hem aconseguit viure amb més comoditats però sense aventures, com hem deixat de conèixer i estimar el nostre entorn i els nostres oficis, com vivim desapassionadament la vida quotidiana. I que la vida i la mort són tan indistingibles com ho són l'aigua del riu de l'aigua del mar. Ja han passat un parell o tres de mesos d'aquell dia. Ja no fa tan fred, però el bon temps no sembla que es decideixi a venir del tot. No recordo què més vam fer, però segurament va ser com és sempre: la poesia és lluny de nosaltres, lluny de les nostres vides, i lluny de les aules.●

Actualitat.....

Petita guia per a verdaguerians novells

Núria Munné
Llicenciada en filologia catalana

Una bona manera de descobrir Verdaguer és llegir la novel·la d'Isabel-Clara Simó *El mossèn* (Ed. 62, 1993). Així és, almenys, com em va captivar a mi. Tot i que es tracta d'una obra de ficció, les llicències literàries de l'autora sumen més que no pas resten a l'hora d'acostar la figura del poeta al lector. El llibre, que d'entrada pot semblar la simple novellització d'una vida amb una història ja per si mateixa prou atractiva, parteix d'un coneixement exhaustiu per part de l'autora sobre els estudis verdaguerians. D'altra banda, la visió idealitzada que n'han donat molts dels seus biògrafs és una raó de més per iniciar-nos sense recança amb una obra de ficció.

La biografia més rigorosa i fiable de Verdaguer és sens dubte l'obra de Ricard Torrents *Verdaguer: poeta per a un poble* (Eumo, 1995). Aquesta és, de molt, la que hem de considerar la biografia de referència. El llibre de Torrents té el mèrit de lligar vida i obra amb molta eficàcia, i aporta tot un seguit de dades que si són importants per als estudiosos són curioses per al lector inquiet. A més, la biografia es clou amb un annex titulat *Per a estudiar la vida i l'obra de Verdaguer*, que actua com un utilíssim estat de la qüestió. L'aparició d'aquesta biografia, que ressegueix la vida de Verdaguer a partir d'alguns dels seus textos més significatius, va acabar, com deiem, amb les imprecisions i la tendència a la mitificació que havia caracteritzat la majoria de les biografies precedents: la de Valeri Serra i Boldú (*Biografia de mossèn Jacinto Verdaguer*, Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, 1924), la de Joan Torrent i Fàbregas (*Jacint Verdaguer. Resum biogràfic*, Barcino, 1952), la de Josep Miracle (*Verdaguer, amb la lira i el calze*, Aymà Editors, 1952), o la de Sebastià Juan Arbó (*Verdaguer. El poeta. El sacerdot. El món*, Aedos, 1952).

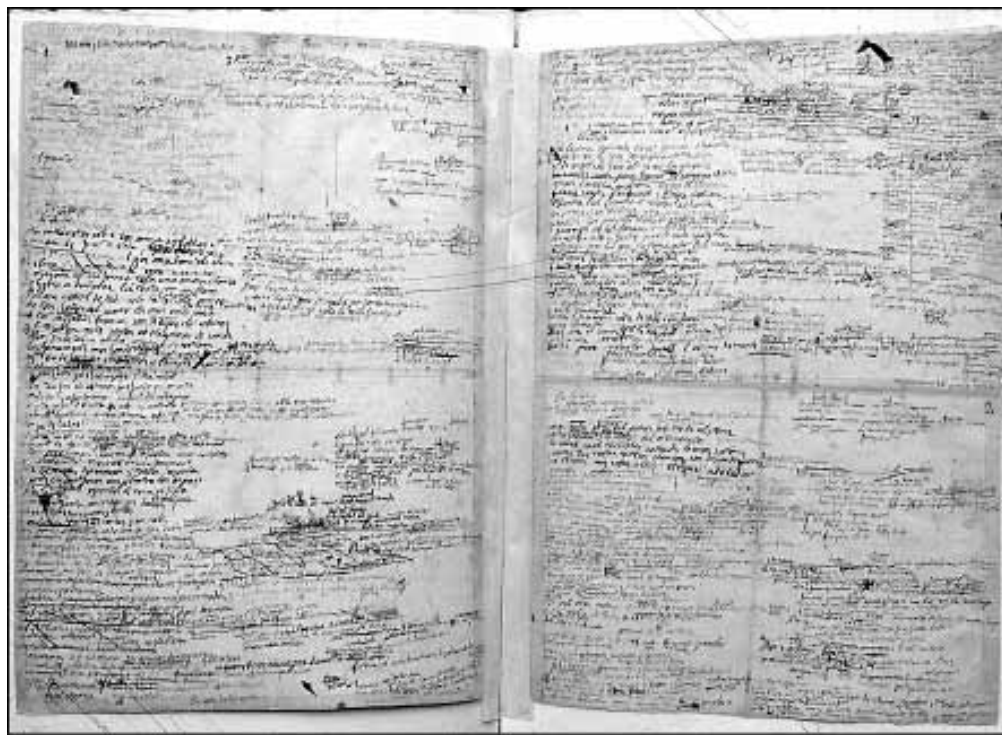
Cal tenir present que va ser a partir dels anys 60 que, gràcies a la tasca investigadora d'entesos com Josep M. de Casacuberta o Joaquim Molas, els estudis sobre Verdaguer van prendre força i van aparèixer autèntics tresors documentals per a l'estudi rigorós del poeta, la majoria dels quals estan publicats a *Biblioteca Verdagueriana. Textos. Documents. Estudis*. (Barcino) La biografia de Torrents es pot complementar amb una altra obra seva important, *Verdaguer:*

estudis i aproximacions (Eumo, 1995), aquesta sí, ja més destinada als estudiosos.

Una altra obra molt recomanable d'abast divulgatiu és *Jacint Verdaguer. Història, crítica i poesia*, d'Isidor Cònsul (Edicions del Mall, 1986). Tot i que esdevé superficial si es volen estudiar aspectes concrets de l'obra de Verdaguer, és un bon llibre per veure com ha anat evolucionant la visió dels especialistes sobre la seva figura i obra. També podem posar en un hipotètic recorregut d'introducció a Verdaguer el llibre de Josep Maria de Sagarra *Verdaguer, poeta de Catalunya* (Aymà, 1968). Sagarra, que balla entre la fascinació pel poeta i l'admiració per l'home, ens en dona la seva visió personal amb la

de la mort de Verdaguer, Narcís Garolera ha estat, d'entre tots els especialistes, el més prolífic de tots. En bona part, a ell li devem l'impuls que han rebut les edicions crítiques verdaguerianes. Les que ha tret de *Pàtria* (Edicions de 1984), *En defensa pròpia* (Tusquets) –en què aporta textos inèdits– i *L'Atlàntida* (Quaderns Crema) segueixen la bona línia que va iniciar amb estudis *Sobre Verdaguer. Biografia. Literatura, llengua* (Empúries, 1996), que aplega quinze estudis apareguts al llarg dels darrers deu anys, en diverses publicacions especialitzades.

En el camp més divulgatiu val la pena destacar *Verdaguer. Vida, passió i mort*, de Joan Castellar-Gassol (Edicions de 1984). Jugant la carta de les anècdotes quotidianes, Castellar-Gassol repassa l'últim i polèmic tram de la vida de Verdaguer amb una obra

L'enrevesada llibreta d'apunts de Verdaguer oberta de bat a bat

seva prosa fresca i relaxada. Una obra, en definitiva, de poeta a poeta i d'un pes més aviat simbòlic.

Una bona panoràmica històrica que no perdi de vista l'autor de *Canigó* la podem trobar en l'obra de Manuel de Montoliu *La Renaixença i els Jocs Florals. Verdaguer* (Alpha, 1962). Tot i que ja queda un pèl enllà, el llibre està escrit amb una prosa excel·lent i sempre el podem complementar amb estudis històrics sobre la Catalunya del segle XIX, com ara el *Barcelona a mitjan de segle XIX*, de Josep Benet (Curial, 1976), *Les arrels populars del catalanisme*, de Josep Termes (Ed. 62, 1990), i el brillant *La cultura del catalanisme*, de Joan Lluís Marfany (Empúries, 1995).

Pel que fa a les novetats editorials que ha suscitat el centenari

de lectura fàcil i digestiva. També en la línia divulgativa, l'antologia d'Isidor Cònsul *Els bords de l'Arpa* (Proa) és un bon llibre per començar a llegir Verdaguer, pas a pas i sense presses. Pensada com una eina de treball escolar, el llibre de Cònsul ubica els textos cabdals de Verdaguer en les coordenades biogràfiques, històriques i literàries pertinents.

Per al públic infantil hi ha la *Petita història de Jacint Verdaguer* (Proa), il·lustrat per la inefable Pilarín Bayès i amb text de Maria Carme Rosés. Al maig s'hi afegirà el llibre *Jacint Verdaguer, l'home que creava mons*, de Maria Carme Bernal i Carme Rubio (Eumo). El centenari, doncs, no ens deixa cap excusa per no apropar-nos a Verdaguer.

VERDAGUER XXI

■ **Totes les rondalles** (3a edició). Jacint Verdaguer. Edició i pròleg a cura d'Andreu Bosch i Roderreda. Editorial Proa. Barcelona, 2002. Núm pàgines: 192

■ **Verdaguer. Vida, passió i mort**. Joan Castellar-Gassol. Edicions de 1984. Barcelona, 2002. Núm pàgines: 158

■ **Sant Francesc**. Jacint Verdaguer. Obra Completa. Edició crítica a cura d'Isidor Cònsul. Eumo Editorial. Barcelona, 2001. Núm pàgines: 384

■ **Els bords de l'arpa. Antologia de Jacint Verdaguer**. Jacint Verdaguer. Tria, notes i presentació a cura d'Isidor Cònsul. Proa / Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 2001. Núm pàgines: 295

■ **Jacint Verdaguer / Joan Maragall. Joc de miralls**. Edició crítica a cura d'Isidor Cònsul. Enciclopèdia Catalana / Diputació de Barcelona. Barcelona, 2002. Núm. de pàgines: dos volums, un de 170 pàgines i un altre de 174

■ **En defensa pròpia**. Jacint Verdaguer. Edició de Narcís Garolera. Tusquets. Barcelona, 2002 (3a reimpressió març 2002). Núm. pàgines: 188

■ **L'Atlàntida**. Jacint Verdaguer. Edició de Narcís Garolera. Quaderns Crema. Barcelona, 2002. Núm. pàgines: 198

■ **Canigó**. Jacint Verdaguer. Adaptació d'Artur Martorell. Il·lustracions de Carme Peris. Proa. Barcelona, 2002 (quarta reimpressió). Núm. pàgines: 95

■ **Petita història de Jacint Verdaguer**. Text de M. Carme Rosés i Pou. Il·lustracions de Pilarín Bayés. Editorial Mediterrània. Barcelona, 2002 (3a edició). Núm. pàgines: 18

■ **Verdaguerianes ('Sobre el pit', 'Entre lliris' i 'Cançó del rossinyol')**. Jacint Verdaguer. Música de Francesc Vila. Dinsic Publicacions Musicals. Barcelona, 2002. Núm. pàgines: 16

TÍTOLS EN PREPARACIÓ

■ **Pàtria**. Jacint Verdaguer. Obra Completa. A cura de Ramon Pinyol. Editorial: Eumo Editorial. Data d'aparició: maig 2002

■ Jacint Verdaguer, l'home que creava mons. M. Carme Bernal i Carme Rubio. Eumo Editorial. Data d'aparició: maig del 2002.

■ **De Canigó a l'Aneto**. Jacint Verdaguer, Narcís Garolera i Curt Wittlin. Pagès Editors. Data d'aparició: maig/juny del 2002. Núm. pàgines: 200 (aprox.)

■ **El meu Verdaguer (títol provisional)**. Josep Maria de Sagarra. La Campana. Barcelona, 2002

■ **Canigó**. Jacint Verdaguer. A cura de Llorenç Soldevila. Proa. Data d'aparició: juny 2002. Núm pàgines: unes 300

■ **Antologia**. Jacint Verdaguer. Edició crítica a cura de Joan Vilamala. Barcanova. Data d'aparició: setembre 2002. Núm pàgines: 180 (aprox.)

■ **L'Atlàntida**. Jacint Verdaguer. A cura de Pere Farrés. Eumo Editorial. Jacint Verdaguer. Obra Completa. Data d'aparició: octubre 2002

L'exemple de mossèn Cinto

Enric Casasses Figueres

Poeta

Tot pensant en qui és ma glòria
he perdut l'enteniment;
de tant tenir-lo present
he perduda la memòria.
Resta'm sols la voluntat
per amar més a l'Amat.

Diu Verdaguer: "Un capvespre dels últims de 1894 truquí a la porta de l'ermita de Miramar"... i va passar una temporada com qui diu entre la vinya i el fenollar mateixos de Llull, gràcies a la generosa hospitalitat de l'arxiduc Lluís Salvador, que sempre va oferir ajuda a Verdaguer en els moments difícils, fins li havia proposat anar a viure a Mallorca. L'arxiduc, escriptor en alemany i en català, era un arxiduc de l'alta noblesa i segurament no entenia -i certament no temia- els esclafalls (terrenals) del bisbe de Vic i la mesquinesa (plebea) del marquès de Comillas (Santander), que estan aleshores en el fort de llur gesticulació: me'ls imagino com un parell de dolents de Robreño (però sense la gràcia dels personatges de l'autor d' *El Sarau de la Patacada*) fent postures i ganyotes per mirar d'espantar un bon capellà de pagès que no els fa cas; amb gestos i carotes, amb aahs i uuhs, li voldrien fer creure que està guillat, per tal de poder-lo accorralcar com a una mula guita, però ell està pendent d'altres coses: de les flors del camp, de les estrelles del cel i dels pobres de la terra, i, com un enamorat o com un artista, és feliç i és desgraciat: l'alegra i l'exalta fins a l'embriaguesa l'espectacle de la natura i la grandiositat del món, i l'entristeix i l'enrabia la misèria i la mesquinesa dels homes. No està a la lluna, ho veu tot, inclosa la sòrdida sarsuela d'aquells dos, i s'interessa i participa en tot, excepte en la trista sarsuela d'aquells dos: només procura... que no l'enganxin.

De fet, i per dir-ho seriósament, per dir-ho tal com era i tal com és, Verdaguer es va trobar que estava al centre del nus, a l'ull del remolí, del seu moment històric, es va trobar fent el paper de protagonista del drama de la seva època i del seu país (el naixement de la Catalunya moderna), es va trobar que ell encarnava, que ell era, que ell és aquest moment històric decisiu, i en trobar-s'hi al bell mig, el capellà poeta es transfigura en heroi: no s'arronsa, dona perfectament tota la seva talla, planta cara quan cal, i quan cal batalla, batalla. Resulta ser un adversari temible, o encara més: invencible. Perquè només el preocupa la poesia. Invencible perquè durant tota la persecució a què el sotmeten, durant tota aquesta

guerra, que dura anys, el que de veritat fa és el que ha fet sempre des del dia que, infant, va veure la Musa Catalana entre les cordes de l'arpa d'un músic napolità que passava per Folgueroles: llegir i escriure, sobretot versos. Això és el més important, l'únic verament important. I en això, en la poesia, Verdaguer és més seriós i més responsable que ningú. I per ell, com en els més grans poetes, l'art és un mitjà, ell mateix és un instrument en

memòria, el fullatge del vers i la girada i l'aire de la poesia", i, diu, els va traduint al seu propi llenguatge. El poeta Verdaguer s'atreveix a tocar el més gran creador i poeta de la nostra llengua (i de moltes altres), ço és, Ramon Llull (Ramon lo Foll!), i s'hi atreueix malgrat que, "fora dels llibres sagrats, jo no recordo haver llegida poesia mística més alta i que entrés més sobiranament esbalaïdora i lluminosa en la meua ànima".

Jacint
Verdaguer vist
per Josep
Maria Comas

BIBLIOTECA DE CATALUNYA

mans d'algú o d'alguna cosa de més amunt: la paraula, el poble, la immortalitat del món, o de l'ésser, o déu...

El 1893 els poderosos li comencen a clavar empentes (volen que desaparegui de l'escenari!). El 1894, invitat per l'arxiduc, i saltant-se les ordres que havia rebut, passa uns dies a Mallorca, on rellegeix el *Llibre d'Amic e Amat*, "el veritable llibre d'or de la nostra literatura", i li va venint la idea de posar-lo en vers. No és que li'n vingui la idea, és que es troba fent-ho: ell mateix conta que, mentre s'enfilava per les muntanyes de la brava costa mallorquina, o tot saltant per les roques de vora mar, "sense adonar-me'n, trobí que els pensaments en prosa que havia llegit la vetlla abans anaven prenent, tot rodolant pels racons de la

Al cap d'uns mesos, "circumstàncies de què no em voldria recordar me trageren de Barcelona [on s'havia instal·lat burlant de nou la vigilància del bisbe, de la policia i del marquès] i m'obligaren a cercar un redós sota el mantell de la Verge del Carme en el carrer de Santa Creu de Vallerca", aleshores fora i quasi lluny de la ciutat. Allí, entre aritjols i romagueres i arços, entre atzavares i figures de moro i vinyes i fenollars, com subratlla Verdaguer, "desitjant estar-hi amb bona companyia aconsoledora i remeiera de mos mals, me n'hi vinguí amb una estampa del venerable màrtir Ramon Llull que duguí de Palma, i per llibre de meditacions en harmonia amb l'estat de la meua ànima, me n'hi duguí el d'Amic i d'Amat, i per entreteniment els versos començats en son ermitatge". I fou entre les oliveres del Carmel, d'Horta, de la Vall d'Hebron i del torrent Maduixer que va acabar aquestes traduccions del català al català, aquest Llull dit per Verdaguer que ell titula *Perles del llibre d'Amic i d'Amat*.

Verdaguer es mesura amb el poeta més alt i mític després de Salomó... i se'n surt. No el supera, això no existeix, superar Llull no existeix. No el supera ni el vol superar, simplement vol, ell també, com Llull, escriure el llibre més bell de tots els llibres, i com que ja està escrit, el torna a escriure, però amb el seu ritme, amb el seu esperit, amb el seu aire. I li surt, també, una obra mestra, una obra que és al-

hora de Verdaguer i de Llull. No oblidem que durant aquests anys també escriu les proses *En defensa pròpia* (i altres) i els poemes del llibre *Al cel*, que són de la poesia universal, i els de *Les flors del calvari*, i molts, molts altres.

Pocs anys després de la mort de mossèn Cinto a Vallvidrera, a París (on Max Jacob acaba de fer una traducció francesa de l' *Amic i l'Amat* i Palau Fabre està a punt de publicar-ne una altra), Gertrude Stein dona la teoria moderna (la de sempre) de l'art: "No és molt difícil no tenir identitat però és difícilíssim el saber que no es té identitat. Es podria dir que és impossible però que no és impossible ho demostra l'existència de les obres mestres, que són justament això. Són el saber que no hi ha identitat i produir mentre d'identitat no n'hi ha. Això és el que és una obra mestra". Una altra exiliada, Marina Tsvietàeva, diu el mateix: "Geni: en primer lloc, el màxim grau de subjecció a la intuïció; en segon, la capacitat de tenir sota control aquesta intuïció. El grau més alt de desunió de l'ànima i el més alt de concentració. El màxim grau de passivitat i el màxim d'activitat. Deixar-se aniquilar fins a un determinat últim àtom, aquell a partir de la salvació (resistència) del qual florirà el món".

Això és Verdaguer, i si algú s'atorna a treure el tema de si estava feble de la ment, o de si era de *responsabilitat limitada*, se les haurà de veure amb mi. Verdaguer no perdé la raó, el que passa és que els altres no l'havien ni trobada (la llur). Verdaguer és l'únic que manté la integritat del seu esperit, i a més toca els misteris de la identitat personal, els grans misteris de la integritat del nostre ésser i del nostre univers físic, en versos ben mesurats. Em sembla molt desafortunat, i gens raonable, doncs, que Garolera en l'última edició d' *En defensa pròpia* rescati de l'oblit una obra mediocre (del 1958!) escrita per un psiquiatre de segona, el doctor Abella, que pretén demostrar amb arguments deplorables i amb frases penoses que Verdaguer no és que estigués sonat, és que estava sonadet, pobre! Els que no hi toquen en aquest cas són Garolera i Delfí Abella, que segurament hauria preferit que no li desenterressin aquest llibre, i menys presentant-lo com si fos l'última paraula de la ciència. Això sí que és espiritualment indecent. Emmiralleu-nos una mica en el seny, en la raó, en la responsabilitat, en la saviesa i en la poesia de Verdaguer i oblidem tots aquests *gossos geomètrics* mal dibuixats que li borden al voltant perquè no poden admetre que al seu veïnat hi hagi un Llull, un Shakespeare o un Puixkin...●